لە زنجیرە ڕێنماییەکانی ڕێگای ڕاست

(٣٠)

حوکمەکانی هەردوو جەژن لە سوننەتی پاککراوەدا

بە پێنوسی

علي حسن علي عبدالحميد الأثري الحلبي

وەرگێڕانی:

صلاح الدين عبد الكريم

چاپی یەکەم: ١٤٢١ ك /٢٠٠٠ ز

چاپی دووەم: ١٤٢٩ك/ ٢٠٠٨ز

===================================

لەبڵاوکراوەکانی

ماڵپەڕی بەهەشت

www.ba8.org

islam_kurd_ba8@yahoo.com

07701517378

عێراق - كوردستان - كەلار

هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نوێ

کتێبی ژمارە (١٥١)

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەكی وەرگێڕ

إِنَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِن شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلا هَادِيَ لَهُ .

وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيْكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ [سورة آل عمران ١٠٢] .

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ [سورة النساء : ١].

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ [سورة الأحزاب : ٧٠ ــ ٧١] .

أَمَّا بَعْدُ ...

فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَدِيْثِ كِتَابُ اللهِ وَخَيْرَ الهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّد (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ) وَشَرَّ الأُمُوْرِ مُحْدَثَاتُهَا وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ وَكُلَّ ضَلالَةٍ فِي النَّارِ .

لەپاشاندا: ئاشكرایە كەمەبەست وئامانج لەدروست كردنی (جنی ومرۆڤ) بریتی‌یە لە پەرستنی خوای گەورە بەتاك وتەنها وهاوبەش بڕیارنەدان بۆی، وەكو دەفەرموویت:

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ [الذاريات: ٥٦] .

بەلاَم ئەوەی كە ئاشكرا نی‌یە لەلای خەڵكی، یاخود ئاشكرایە بەلاَم بیٚ بایەخە وپشت گوێ دەخرێت بریتی‌یە لە شوێن نەكەوتنی پێغەمبەرﷺ لەپەرستنی خوای گەورە، كە ئەمیش مەرجە بۆ وەرگرتنی پەرستنەكانمان، چونكە ئەگەر بەو شێوەیەی كە پێغەمبەرﷺ وهاوەڵە بەڕێزەكانی ﷺ خوایان پەرستووە، خوا نەپەرستین ئەوا خوای گەورە لیٚمانی وەرناگرێت وتەنها ماندوو بوونمان بۆ دەمێنێتەوە، بەڵكو تاوانباریش دەبین، چونكە پێغەمبەرﷺ دەفەرموویت: (من عمل عملا ليس عليه أمرنا فهـــو رد)[١] .واتە: هەر كەسێك هەر كردەوەیەك بكات كە فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت ئەوا لیٚ وەرناگیرێت ودەدرێتەوە بەسەریدا.

بۆیە پێغەمبەر ﷺ هانمان دەدات كە پەرستنەكانمان وەكو پەرستنی ئەو بێت، بۆ نمونە لەدەست نوێژگرتندا دەفەرمویت:(من توضأ نحو وضوئي هذا....)[٢] . واتە: هەر كەسێك دەست نوێژ بگرێت وەكو دەست نوێژەكەی من.

---

(١) (رواه مسلم).

(٢) (متفق عليه).

وە لە نوێژ كردندا دەفەرمووێت:(صلوا كما رأيتموني أصلي)[٣].

واتە: چۆن من دەبینن كە نوێژ دەكەم ئێوەش بەو شێوەیە نوێژ بكەن.

وە لە حەج كردندا دەفەرمووێت: (خذوا عني مناســككم)[٤].واتە: دروشمەكانی حەج كردنتان لەمنەوە وەربگرن.

وە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ [الأحزاب: ٢١].

واتە: ئەی موسڵمانان بە تأكیدی لە پێغەمبەری خواداﷺ پێشەوایەتییەكی باش هەیە بۆ ئێوە كەپەرستنەكانتان لەوەوە وەربگرن .

جەژنی ڕەمەزان وقوربانیش دووپەرستن ودروشمی گەورەی ئیسلامن، وەكو هەموو پەرستنەكانی تر دەبێت پێغەمبەرﷺ بكەین بەپێشەواو تەماشای ئەو وهاوەڵە بەڕێزەكانی ﷺ بكەین بزانین چۆن ئەم دوو پەرستنەیان بۆ خوای گەورە جێبەجێ كردووە ئێمەش وەكو ئەوانی جێبەجێ بكەین وحوكمەكانی لەوانەوە وەربگرین، بەڵام ئەوەی جێی داخە خەڵكی زۆر شتی داهێنراویان زیاد كردووە لەهەردوو جەژنداو بێئاگان وكەمتەرخەمن لەجێ بەجێ كردنی حوكمەكانی جەژن، چەندەها سەرپێچی وبێ فەرمانی خوای گەورەی تێدا دەكەن .

شێخ علی حسن–خوای گەورە پاداشتی خێری بداتەوە –وەكو زاناكانی تری ئیسلام هەستی بەم شتانە كردووە و پەرتوكێكی زۆر بەنرخی داناوە لەسەر حوكمەكان و ئادابەكان وپێویستییەكانی هەردوو جەژن، لەكۆتایی پەرتوكەكەیدا، هەندێ باسی حوكمەكانی قوربانی كردنی كردووە و ناوی ناوە: (**أحكام العيدين في السنة المطهرة**) .

لەبەر ئەو هۆكارانەی كەباسم كرد بەپێویستم زانی ئەم پەرتوكە بەنرخە وەربگێڕمە سەر زمانی كوردی تا موسڵمانانی كوردیش لە حوكمەكانی هەردوو جەژن بێ ئاگا نەبن وسودی لێ وەربگرن إن شاء الله .

وە وەرگێڕانەكەیشم بەم شێوازەیە:–

*پەرتوكەكەم وەرگێڕاوە وەكو چۆن نوسەر نوسیوێتی بەئەمانەتەوە .

*فەرموودەكانی پێغەمبەرمﷺ وەرگێڕاوە لەپاش نوسینی دەقە عەرەبییەكەی.

*پەراوێزی پەرتووكەكەشم نووسیوەتەوە .

*ئەو فەرموودانەی كە تەخریج نەكرابوو لەسەر پەرتووكەكانی زانای فەرموودەناس شێخ محمد ناصرالدين الألباني تەخریجم كردووە.

لەكۆتاییدا: داواكارم لەخوای گەورە ئەم هەوڵە كەمە بكاتە توێشوی قیامەتمان، وەبەتەنها لەبەر ڕەزامەندی خوای گەورە بێت، خوای گەورە پاداشتی هەموو لایەك بداتەوە .

وەرگێڕ /هەولێر

٩رمضان١٤٢٠ك

---

(٣) (البخاري).

(٤) (صححه الألباني في الإرواء) .

پێشەكی نوسەر

ان الحمد لله نحمده ونستعينه وسنتغفره ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله الاّ الله وحده لاشريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله .

أما بعد:

بەڕاستی ئیسلام ئایینی گەورەی پەروەردگارە كەوا ڕازی بووە بۆ مرۆڤایەتی، بۆ چاكردنی هەموو ئیشێك لە كاروباری ژیان بەدرێژایی سەردەم و گۆڕانكاری ساڵ .﴿ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴾ [الملك: ١٤].

واتە: ئایا ئەو زاتەی كە خۆی مرۆڤی دروست كردووە نهێنییەكانی ناو دڵی نازانێت، كە هەر خۆی شارەزاو زانایە بەو شتانەی كە دەشاردرێتەوە.

وە بەڕاستی ئوممەتی ئیسلام باشترین ئوممەتە كەهاتبێت بۆ خەڵكی ئەویش لەبەر ڕێزلێنانی بەهەڵگرتنی ئەم پەیامە پیرۆزە، وەهەستانی بەگەیاندنی بە خۆیان و بەئوممەتانی تریش، وەبەم شێوەیە مایەوە هەتا ئەو ڕۆژەی دوركەوتنەوە لە قورئانی خوای گەورە و سوننەتی پێغەمبەرەكەی ﷺ.

بۆیە پێویستە لەسەر موسڵمانان بەگشتی لەسەر ئەم پارچە زەوییە كە بگەڕێنەوە بۆ قورئانی خوای گەورەو سوننەتی پێغەمبەر ﷺ بە یەكگرتوویی وبەئاگایی وتێگەیشتوویی وزانایی لە كاروباری ئیسلامەكەیان و بە حوكمەكانی پەرەستنەكانیان .

وەهەستم كرد ودڵنیا بووم كەوا لەو هۆیانەی كە ئیسلام كۆی كردۆتەوە لە لق وچڵەكانیدا كە لە پێشەوەی بنچینەكانێتی و لە لوتكەی فێركردنێتی بریتییە لەزیاد كردنی یەكێتی و یەك پارچەیی موسڵمانان و بەستنەوەی هەندێكیان بەهەندێكی تریانەوە .

وە یەكێك لەو هۆیانە ئەوەیە كە نوێژی بەكۆمەڵی لەسەریان پێویست كردووە[٥] پێنج جار لە ڕۆژێكدا هەموویان دڵیان پەیوەست دەكەن بەیەك پێشەوا(إمام) وشوێنی هەنگاوەكانی دەكەون یەك بەیەك و هەست بەچاودێری پەروەردگاریان دەكەن، ئیش دەكەن بۆ هەستان بەو شتەی كە كردویانێتی بە جێنیشین تێیدا، بەزەییان بەیەكتردا دێتەوە و سۆزیان بۆ یەكتر هەیە و، خۆیان دوور دەخەنەوە لە ستەم و ئاشوب لەسەر ڕووی زەوی .

پاشان ئیسلام موسڵمانانی پەیوەست كردووە بە كۆبوونەوە لە ڕۆژانی جومعە بۆ ئەوەی شەیتان نەتوانێت هیچ لە شێتی و لووت بەرزی و هەڵبەستی زەمكراوی خۆی (همزە و نفخە ونفثە) بخاتە دڵیانەوە، یان جوانی ڕەونەق و ڕازاوەیی دونیا وایان لێ نەكات لێی نزیك ببنەوە و پەنا ببەن بۆ سەرابەكەی، وە كردوویەتی بە ڕۆژی جەژنیان و تیایدا كۆدەبنەوە[٦]، یادخەر یادیان دەخاتەوە بەچەند ئایەتێكی خوای گەورە و بەخششەكانی هەتا بەردەوام بن لەسەر پاكی و بێگەردیان و دڵیان

---

(٥) **تەماشای:** (الصلاة وحكم تاركها: ١٠٩-١٢٧ ی ابن القیم الجوزیة) **بكە**

(٦) **تەماشای:** (زاد المعاد: ١/٣٦٤-٣٣٢)، و(أضواء البیان: ٨/٢٦٨-٣١٠)، و(تفسیر القرطبي: ١٨/٩٦-١٢٠)، و(الأجوبة النافعة للشیخ الألباني) **بكە.**

پەیوەست بێت بە یەكترەوە، پاشان ئیسلام لەهەر ساڵێكدا دوو ڕۆژی بۆیان داناوە كە تێیدا تەماشای ئەو شتە دەكەن كە سوودی بۆیان هەیە بەگشتی و بە هاوبەشی و هۆیەكانی خۆشەویستی دووپات دەكەنەوە، جەژنی ڕەمەزانی بۆیان داناوە كەوا لە دوای ئەو پەرستنە دێت كە لە ڕەمەزاندا كردوویانە، كە لەو كاتەدا دڵیان پاك بۆتەوە، و پوختەیە بۆ چاكەو ئیشی خێر .

هەروەها جەژنی قوربانی بۆیان داناوە ئا لەو كاتەدا كەوا بەندەكان لە ماڵی خوا هێمن وئارامن وە لەو شارە پیرۆزەیان كە نور و ڕوناكی پێغەمبەرایەتی تێدا بڵاوبۆتەوە، وە لە لایەكانی خۆری خۆشبەختی تێدا درەوشاوەتەوە، ئەوان لەو شوێنەدا بەندەی دڵسۆزن كەوا هیچ ئیشێك ناكەن ومەبەستیان نییە تەنها ئەوە نەبێت لە خوایان نزیك بكاتەوە و لێی لانەدەن(٧) .

لەبەر ئەمانە هەمووی وام بە باش زانی كەوا نامیلكەیەكی سەربەخۆ بنووسم لەسەر جەژنی ڕەمەزان و جەژنی قوربان(٨) و ئەو حوكمانەی كە پەیوەندی پێیانەوە هەیە .

لەگەڵ ئەو هەموو بەڵاو پشت شكاندن و تێك شكاندن و موسیبەتانەی كە ئازاری موسڵمانان دەدەن كەوا هۆیەكەی بریتییە لە دووركەوتنەوەیان لەو سەرچاوە ڕوون و پاك و مەنهەجە ڕاستەی كە خوای گەورە لە قورئانەكەیدا ئاشكرای كردووە و پێغەمبەریش ﷺ لە ژیان و سوننەتەكەیدا ڕوونی كردۆتەوە .

بەڵام زانینی حوكمە شەرعیەكان و بابەتە فیقهییەكان هیچ شتێك ڕای ناگرێت و كاری تێ ناكات، بەڵكو هانی موسڵمانان دەدات لەسەر زانیاری و ئیش كردن و بڵاوكردنەوەی خێر و بانگەواز كردن بۆ لای خوای گەورە، وە لەم نامیلكەیەدا ڕەچاوی ئاسانی و كورتیم كردووە بۆ ئەوەی نامیلكەكە تێگەیشتنی ئاسان بێت و خوێندنەوەی پەلە بێت و، داواكراوی بەباشی گرتبێتە خۆ و، جێ بەجێ كردنی حەز لێ كراو بێت، وە سوور بووم لەسەر هێنانەوەی ڕاسترین ووتە لە بابەتەكەدا، و خۆم بە دوور گرت لە جیاوازییە مەزهەبیەكان و ووتەی ڕاست و پەسەند كراوم دووپات كردۆتەوە و بە بەڵگەوە .

وە ئەگەر پێكابێتم ئەوا بە یارمەتی خوای گەورە بووەو ئەگەر هەڵەیشم كردبێت لێخۆشبوون و بەزەیی هەر لە خواوەیە.

لە كۆتاییدا داوا دەكەم لە خوای گەورە یارمەتیم بدات بۆ نیەت پاكی لەم كردەوەیەمدا وسوودەكەی هەموو موسڵمانان بگرێتەوە، هەر خوای گەورە بیسەر و وەڵام دەرەوەیە.

نوسینی

أبو الحارث بن علي بن حسن بن علي

---

(٧) كتاب: (أعياد الإسلام: ٢-٣ للشيخ سليمان علي الجعبري).

(٨) **من تەنها نەمنوسیوە لەم بوارەدا بەڵكو زۆر لە زانایان لە كۆن وتازەدا لەسەر ئەم بابەتە نوسیویانە لەوانە:** (العيدين لابن أبي الدنيا)، و(كتاب العيدين لأحمد بن أبي زاهر)، و(أحكام العيدين لجعفر بن محمد الفريابي)، و(صلاة العيدين للحسين بن إسماعيل المحاملي)، و(تحفة العيدين لعبدالكريم ابن محمد السمعاني)............

(١)

(جەژن)

هەموو ڕۆژێكە كۆبوونەوەیەكی تێدا بێت، داتاشراوە لە (عاد) و (یعود) وەكو بڵێی بۆی گەڕاونەتەوە، كۆیەكەیشی (أعیاد) **ە،** ابن الأعرابي **دەڵێت: جەژن ناونراوە بە (عید) چونكە هەموو ساڵێك بەخۆشی و شادی تازەوە دێتەوە و دەگەڕێتەوە**[٩] .

(ابن عابدین) دەڵێت: جەژن ناونرا بە (عید) چونكە خوای گەورە جۆرەها چاكەی هەیە دەگەڕێتەوە بۆ بەندەكانی لە هەموو ڕۆژێكدا لەوانە خواردن لە پاش خۆگرتنەوە لێی و سەرفترە و تەواو بوونی حەج و سوڕانەوەی سەردان
(طواف الزیارة) و گۆشتی قوربانی و شتی تر، چونكە عادەت لەمانەدا خۆشی و شادی و بەختەوەری بەخششە[١٠].

(٢)

ڕەحمەتی خوای گەورە بۆ ئوممەتی محمد ﷺ بەهەر دوو جەژن

عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال: كان لأهل الجاهلية يومان يلعبون فيهما فلما قدم النبي ﷺ المدينة قـال: (ان لكم يومان تلعبون فيهما وقد أبدلكم الله بهما خيرا منهما يوم الفطر ويوم الأضحى)[١١] .

واتە: لە (أنس) **ەوە** رضي الله عنه **فەرموویەتی: پێغەمبەر ﷺ هاتە مەدینە خەڵكی دوو ڕۆژیان هەبوو یاریان تێدا دەكرد لەسەردەمی نەفامی دا**[١٢] .

پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: من هاتمە ناوتانەوە ئێوە دوو ڕۆژتان هەبوو لە نەفامیدا یاریتان تێدا دەكرد خوای گەورە بۆتانی گۆڕی بە باشتر لەوان ئەویش: جەژنی ڕەمەزان و جەژنی قوربانە.
(شیخ احمد عبد الرحمن البنا) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرمووێت:
واتە: چونكە جەژنی ڕەمەزان و قوربان بە دانان و هەڵبژاردنی خوای گەورەیە بۆ دروستكراوەكانی .
وە لەبەر ئەوەی لە دوای جێ بەجێ كردنی دوو كاری گەورەی ئیسلامەوە دێن كە بریتین لە حەج و ڕۆژو كە تێیاندا خوای گەورە لە حاجیان و ڕۆژوگران خۆش دەبێت، وە ڕەحمەتی خۆی بڵاودەكاتەوە

---

(٩) (لسان العرب: ٣ / ٣١٩) .

(١٠) (حاشية ابن عابدين: ٢ /١٦٥) .

وە بزانە برای موسڵمانم كە ئەو جەژنانەی كە خوای گەورە بۆ موسڵمانانی داناوە ئاشكراو زانراون، كە بابەتی ئەم پەرتوكەی بەر دەستتە، بەڵام لەم سەردەمەدا جەژنەكان بە شێوەیەك زۆر بوونە كە نزیكە نەتوانرێت بژمێردرێن لەهەر وولاتێك لە وولاتە ئیسلامییەكان سەرەڕای جگە لەوان، دەبینیت جەژن ساز دەكرێت بۆ گومەز وگۆڕ وئارامگا وكەس و وولاتان وجگە لەمانە كە خوای گەورە ڕێگەی پێ نەداوە، تا لە هەندێك لە سەرژمێرییەكاندا هاتووە كە تەنها موسڵمانانی هیند ساڵانە(١٤٤) جەژنیان هەیە، وە تەماشای: (أعياد الإسلام: ٨) بكە بەدەستكارییەوە.

(١١) (أخرجه أحمد: ٣ /١٠٣ – ١٧٨ – ٢٣٥، وأبو داود: ١١٣٤، والنسائي: ٣ / ١٧٩، والبغوي: ١٠٩٨، وصححه الشيخ الألباني في: سلسلة الأحاديث الصحيحة: ٢٠٢١).

(١٢) كە نەورۆز و میهرەجان بوونە، تەماشای (عون المعبودی العظیم آبادي ٣ / ٤٨٥) بكە .

بەسەر هەموو ئەو دروستكراوانەی كە گوێڕایەڵیان هەیە بۆ فەرمانەكانی خوای گەورە، بەڵام (نەورۆز و میهرەجان) بە دانان و هەڵبژاردنی كاربەدەستانی ئەو سەردەمە بووە، كە لەو دوو ڕۆژەدا كات و ئاوهەوا گونجاوە و چەند تایبەتمەندییەكی تر كە دەڕوات و نامێنێت.
بۆیە جیاوازی لە نێوانیاندا ئاشكرایە بۆ كەسێك كە تێ بڕوانێت[١٣].

(٣)

ڕێگا پێدان بە گوێ گرتن لە دەففی جارییە (كیژۆڵە)

لەخاتوو عائیشەوە (خوای لێ ڕازی بێت) فەرموویەتی: پێغەمبەر ﷺ هاتە ژوورەوە بۆلام دوو جاریەی لێ بوو گۆرانیان دەگوت[١٤] بەسەر (**بعاث**) دا، ڕاكشا لەسەر ڕایەخەكەو ڕووی وەرگێڕاو ئەبو بەكریش رضي الله عنه هاتە ژوورەوە و پێی ناخۆش بوو فەرمووی: دەنگی شەیتان لەلای پێغەمبەر!؟ پێغەمبەر ﷺ ڕووی تێكرد و فەرمووی: (دعهما)، واتە: (وازیان لێ بهێنە)، وە كاتێك پێغەمبەر ﷺ بێ ئاگا بوو چاوم لێ تیژ كردنەوە چونە دەرەوە لە ڕیوایەتێكی تردا فەرمووی: (یا أبا بكر إن لكل قوم عید وهذا عیدنا)[١٥].

واتە: (ئەی ئەبا بەكر هەموو نەتەوەیەك جەژنێكیان هەیە ئەمەیش جەژنی ئێمەیە).
(**بعاث**)[١٦] ڕۆژێكی ناسراو بووە لە ڕۆژەكانی عەرەب كەتیایدا (أوس) كوشتارێكی زۆری (خەزرەجیان) كردووە، شەڕەكە لە نێوانیاندا بەردەوام بووە بۆ ماوەی (١٢٠) ساڵ هەتا ئیسلام هات، دووجارییەكە ئەو هەڵبەستەی كردوویانە بە گۆرانی لە پێداهەڵدان بەسەر شەڕ و ئازایەتی دا بووە كە یادكردنەوەی یارمەتی دەرە بۆ ئیش و كاری دین .
بەڵام گۆرانییەك كە باسی شتی خراپ و پێداهەڵدان بێت بەسەر شتی قەدەغە كراودا و بە ئاشكرا وتەی خراپەی تێدا بێت، ئەمە دروست نییە و حەرامە حاشا لە پێغەمبەر ﷺ كە بە ئامادە بوونی ئەو شتێكی خراپ باس بكرێت و بێ ئاگا بێت لە بەرهەڵستی كردنی .
وەك دەفەرمووێت: (ئەمەیش جەژنی ئێمەیە مانای وایە كە دەربڕینی خۆشی و شادی لە جەژنەكاندا دروشمی دینە، وەكو ڕۆژەكانی تر نییە) .
(إبن حجر) یش (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرمووێت: ئەم فەرموودەیە چەند سوودێكی تێدایە، لەوانە دروستێتی فراوان كردن لەسەر ماڵ و منداڵ لە ڕۆژانی جەژنەكاندا بە جۆرەها شێواز كە ئارامی دڵ و پشووی لاشەی تێدا بێت لە ماندوو بوونی پەرستنەكە، وە پشت گوێ خستنی باشترە .
هەروەها سوودی ئەوەی تێدایە كە دەربڕینی خۆشی لە جەژنەكاندا لە دروشمی دینە[١٧].

---

(١٣) (الفتح الرباني: ٦ /١١٩) .
(١٤) لە ڕیوایەتێكی تردا (بەڵام گۆرانی بێژ نەبوون) تەماشای: (شرح المسلم: ٦ /١٨٢) بكە .
(١٥) البخاري (٩٤٩)، (٩٥٢) و (٩٨٧) و (٢٩٠٧) و (٣٥٣٠) و(٣٩٣١) و(رواه مسلم: ٨٩٢) .
(١٦) تەماشای: (النهاية: ١/ ١٣٩) ی (ابن الأثير الجزري) بكە .
(١٧) (فتح الباري: ٢ /٤٤٣) .

(٤)

خۆ جوان کردن و خۆ ڕازاندنەوە لە جەژندا

لە (عبد الله کوڕی عومەر) ەوە ﷺ فەرموویەتی: (ئیمامی عومەر ﷺ کراسێکی (جوبەیەکی) هێنا بۆ پێغەمبەر ﷺ کە لە (ئاورێشم) دروست کرا بوو (إستبرق) لە بازاڕ دەفرۆشرا، و فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەمە بگرە خۆتی پێ بڕازێنەوە بۆ جەژن و پێشوازی کردن لە وەفدەکان، پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموو: (إنما هذه لباس من لا خلاق له) .

واتە: (ئەمە پۆشاکی کەسێکە کە هیچ بەشێکی نەبێت لە قیامەت) .

ئیمامی عومەر ﷺ مایەوە تا خوا ویستی لەسەر بوو بمێنێتەوە، پاشان پێغەمبەر ﷺ کراسێکی دیباجی بۆ نارد (واتە لای درێژی و پانیەکەی ئاورێشم بوو) .

ئیمامی عومەریش هێنای بۆ لای پێغەمبەر ﷺ و فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ تۆ فەرمووت: (ئەوە پۆشاکی کەسێکە کە هیچ بەشێکی نەبێت) واتە لە قیامەتدا، ئێستاش خۆت ئەمەت بۆ ناردووم، پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرموو: (تبيعها أو تصيب بها حاجتك)[١٨] .

واتە: (بیفرۆشە یان پێویستی خۆتی پێ جێ بەجێ بکە).

زانای پایە بەرز (السندی) دەفەرموویت: لەم فەرمودەیەوە زانراوە کە خۆ ڕازاندنەوە لە ڕۆژی جەژن دا نەریتێکی دان پێدانراو بووە لە نێوانیاندا وە پێغەمبەریش ﷺ بەرهەڵستی نەکردووە بۆیە زانراوە کەماوەتەوە[١٩] .

(إبن حَجَر) دەفەرموویت: (إبن أبي الدنيا) و(البيهقي) بەسەندێکی (صحيح)، بۆمان دەگێڕنەوە کە عبدالله ی کوڕی عومەر ﷺ لەناو جل و بەرگەکانیدا باشترینیانی لەبەر دەکرد لە جەژنەکاندا[٢٠].

دیسان دەفەرموویت: شیوەی بە بەڵگە زانینی حەدیسەکەی ئیمامی عومەر ﷺ لەو ڕووەوەیە کە پێغەمبەر ﷺ دانی بە خۆ ڕازاندنەوە بۆ جومعە هێناو بەرهەڵستییەکەی کورت کردەوە لەسەر لەبەرکردنی وەك ئەو پۆشاکە، چونکە لە ئاورێشم بوو[٢١] .

(إبن قُدامە) لە (المغني ٢/ ٢٢٨) دا دەفەرموویت: ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە خۆ ڕازاندنەوە لەلایان لەم شوێنانەدا ئاشکراو باو بووە .

(ئیمامی مالك) دەفەرموویت: بیستومە کە زانایان بۆنی خۆش و شتی جوانیان لە هەموو جەژنێکدا پێ خۆش بووە .

(إبن القيم) لە (زاد المعاد ١/ ٤٤١) دا دەفەرموویت: پێغەمبەر ﷺ بۆ دەرچوون بۆ هەردوو جەژنەکان لە جوانترین جل و بەرگەکانی لەبەر دەکرد و پۆشاکێکی هەبوو بۆ هەر دوو جەژن و جومعە لەبەری

(١٨) البخاري: (٨٨٦) و (٩٤٨) و (٢١٠٤) و(٢٦١٩) ومسلم (٢٠٦٨)

(١٩) (حاشية السندي على النسائي: ٣ / ١٨١).

(٢٠) (فتح الباري: ٢ / ٤٣٩) .

(٢١) سەرچاوەی پێشوو: (٢ /٤٣٤).

دەكرد، جارێكیش دوو پۆشاكی (صوف) سەوزی لەبەر كرد، وە جارێكی تریش جلێكی سووری لەبەر كرد[٢٢] .

بەڵام سورێكی تەواو نەبوو وەكو هەندێ خەڵك گومان دەبەن، ئەگەر وابوایە ئەوا (بورد) ی پێ نەدەوترا بەڵكو چەند خەتێكی سووری تێدا بووە وەكو (بورد) ە یەمەنییەكان .

(٥)

دەرچوون بۆ نوێژگە (المصلى)

لە (أبی سعید الخدری) ەوە ﷺ فەرموویەتی: پێغەمبەر ﷺ جەژنی ڕەمەزان وقوربان دەردەچوو بۆ نوێژگە(مصلی) یەكەم شت دەستی پێ دەكرد نوێژەكە بوو[٢٣].

زانای پایەبەرز (ابن الحاج المالکی) دەفەرمووێت: سوننەتی لەسەر ڕۆیشتوو لە نوێژی جەژنەكاندا ئەوەیە كە لە نوێژگە (مصلی) بكرێت، چونكە پێغەمبەرﷺ دەفەرمووێت:

(صلاة في مسجدي هذا أفضل من الف صلاة فيما سواه إلا المسجد الحرام) .

واتە: نوێژێك لەم مزگەوتەی مندا خێری زیاترە لە هەزار نوێژ لە مزگەوتەكانی تردا تەنها مزگەوتی (كەعبە) نەبێت[٢٤] .

لەگەڵ ئەم هەموو خێرە زۆرەدا نوێژی جەژنەكانی لە نوێژگە (مصلی) دەكرد[٢٥].

زانای پایەبەرز (ابن قدامة المقدسي) دەفەرمووێت: سوننەت وایە كە نوێژی جەژن لە نوێژگە (مصلی) دابكرێت فەرمانی بە ئیمامی عەلیش ﷺ بەم شێوەیە كردووە، وە(ئیمامی ئەوزاعی) وای بەباش زانیوە .هەروەها–اصحاب الرأي[٢٦] .بەهەمان شێوە، ئەمە ووتەی(ابن المنذر) یشە[٢٧] .

وەهەر كەسێك نەیتوانی دەرچێت بۆ نوێژگە (مصلی) لەبەر نەخۆشی یان گەورەیی تەمەن، نوێژی لە مزگەوتدا كرد ئەوا هیچی لەسەر نی‌یە إن شاء الله (المغني (٢/٢٣٠).

وە لێرەدا ئاگاداركردنەوەیەك هەیە كە پێویستە باس بكرێت ئەویش ئەوەیە كە ئامانج لە نوێژ كردن لە نوێژگە (مصلی) ئەوەیە كەموسڵمانان لەیەك شوێن كۆببنەوە بەگەورەیی بەڵام ئەوەی ئەمڕۆ ئێمە دەیبینین لەزۆربەی وولاَتاندا كەچەند نوێژگە (مصلی) یەك هەیە ئەگەر چی پێویستیش نەكات ئەمەیش شتێكە زانایان ووتوویانە (مكروهە)[٢٨]، نەك هەر ئەوەندەیش بەڵكو هەندێ لە نوێژگە (مصلی) كان بوونەتە مینبەری حیزبایەتی بۆ پارچە پارچە كردنی ووشەی موسڵمانان (لا حول ولا قوة الا بالله).

---

(٢٢) تەماشای: (السلسلة الصحيحة: ١٢٧٩) بكە .

(٢٣) (البخاري: ٩٥٦) و(مسلم: ٨٨٩) و(النسائي: ١٨٧/٣).

(٢٤) (البخاري: ١١٩٠)و (مسلم: ١٣٩٤).

(٢٥) (المدخل: ٢٨٣/٢).

(٢٦) واتە: ئەو زانایانەی كەحەدیسیان پێ نەگەیشتووە وبەڕەئی خۆیان ئیشیان كردووە وەكو (قوتابخانەی كوفە) وحەنەفیەكان .

(٢٧) (المغني: ٢٣٠/٢).

(٢٨) (نهاية المحتاج: ٣٧٥/٢) للرملي.

(٦)

ڕۆیشتن وگەڕانەوە لە نوێژگە (المصلى)

لە (جابری کوڕی عبدالله) ەوە رضي الله عنه فەرموویەتی پێغەمبەر ﷺ ئەگەر ڕۆژی جەژن بوایە ڕێگاکەی دەگۆڕی[٢٩] .

زانایەی پایە بەرز (ابن القيم الجوزية) دەفەرمووێت: پێغەمبەر ﷺ ڕێگایەکی جیاوازی دەگرتە بەر لە جەژنی ڕەمەزاندا لەڕێگایەکەوە دەڕۆیشت و لەڕێگایەکی ترەوە دەهاتەوە، وتراوە: بۆ ئەوەی سەلام لە خەڵکی هەردوو ڕێگاکە بکات، وە وتراوە: بۆ ئەوەی خەڵکی هەردوو ڕێگاکە توشی بەرەکەتی ببێت، وە وتراوە بۆ ئەوەی هەرکەسێك پێویستی پێی بوو پێویستییەکەی بۆ جێ بەجێ بکات، وە ووتراوە: کە ئەمە ڕاستترینیانە لەبەر هەموو ئەم شتانە بووە، وە لەبەر چەند داناییەکی تر کە هیچ ئیشێکی پێغەمبەر ﷺ بێ دانایی نەبووە[٣٠] .

(ئیمامی نەوەوی) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) لە پاش ئەوەی ئەم چەند شتەی سەرەوە باس دەکات دەفەرمووێت:

ئەگەر هۆیەکەشی نەزانراو بێ سوننەتە شوێنی بکەوین بەیەك جاری، خوای گەورە باشتر دەزانێت[٣١] .

دوو ئاگادار کردنەوە:

یەکەم: (ئیمامی البغوي) لە (الشرح السنة ٤/ ٣٠٢ – ٣٠٣) دەفەرمووێت: سوننەتە کە خەڵکی بەیانی زوو بچێت بۆ نوێژگە (مصلى) پاش ئەوەی نوێژی بەیانی دەکات بۆ ئەوەی هەر کەس شوێنی خۆی بگرێت، والله أكبر بكەن وەدەرچوونی ئیمامیش لە کاتی نوێژدا دەبێت .

دووەم: (ئیمامی الترمذي) (٥٣٠) وە (ابن ماجة) (١٦١) لە (علی) ەوە رضي الله عنه بۆمان دەگێڕنەوە کە فەرموویەتی: (سوننەتە بە پێ بچیت بۆ نوێژی جەژن)[٣٢] .

(٧)

الله أكبر کردن لە هەردوو (جەژندا)

خوای گەورە دەفەرمووێت:

﴿ وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ [البقرة : ١٨٥] .

واتە: (ئەو کەسانەی کە لە ڕەمەزاندا بە ڕۆژوو نەبوونە بە هۆی نەخۆشی یان سەفەر کردن با لە پاش ڕەمەزان بەڕۆژوو بن تا مانگەکە تەواو دەکەن و پاداشتی تەواو وەربگرن، وە خوای خۆیان بەگەورە بزانن بەوەی ڕۆژووی بۆ بگرن و یادی بکەنەوە، چونکە ڕێنمونیتانی کردووە، بەڵکو سوپاس و ستایشی خوا بکەن) .

---

(٢٩) (البخاري: ٩٨٦) .

(٣٠) (زاد المعاد: ١ / ٤٤٩)، وانظر كلام الإمام البغوي في: (شرح السنة: ٤/٣١٤) .

(٣١) (روضة المحبين: ٢ / ٧٧).

(٣٢) (وحسنه الشيخ الألباني في: صحيح سنن الترمذي: ١/١٦٤).

وە جێگیر بووە کە پێغەمبەر ﷺ (جەژنی ڕەمەزان دەردەچوو الله ئەکبەری دەکرد هەتا دەگەیشتە نوێژگە (مصلی) وە هەتا نوێژی تەواو دەکرد، کە نوێژی تەواو بکردایە الله أکبری نەدەکرد[٣٣].

زانای فەرمودەناس (الألباني) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرموویێت: لەم فەرموودەیەدا بەڵگەی دروستێتی ئەوەی تێدایە کە موسڵمانان کردوویانە لە بەئاشکرا وتنی أللە أکبر لە ڕێگادا بۆ نوێژگە (المصلی) هەرچەندە زۆربەی خەڵکی ئەم سوننەتەیان بەسوك گرتووە تا وای لێهاتووە نزیکە نەمێنێ، وە ئەوەی کەباش بێت لێرەدا یادی بخەینەوە ئەوەیە کە بەئاشکرا ووتنی – أللە أکبر – دروست نییە بۆی کۆببتەوە و بەیەك دەنگ بیڵێیت هەروەکو چۆن هەندێ لەخەڵکی دەیکەن، هەروەها هەموو زیکرێك دروست بێت دەنگ بەرز بکەیتەوە تیایدا یان دروست نەبێت، دروست نییە کۆببیتەوە بە کۆمەڵ بیڵێیت، با لەم شتە بەئاگا بین وهەمیشە لە پێش چاوی خۆمانی دابنێن کە باشترین ڕێگاو ڕێنمایی (ڕێنمایی پێغەمبەرە ﷺ) [٣٤].

وە پرسیار کرا لە (شیخ الاسلام) (إبن تیمیه) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەربارەی کاتی الله أکبر لە جەژنەکاندا فەرمووی: سوپاس بۆ خوا، ڕاستترین ووتە لە الله أکبر کردن دا کە زۆربەی زانایانی پێشین و تێگەیشتوانی لە هاوەڵان ﷺ وپێشەوایانی لەسەر بێت لە فەجری ڕۆژی عەرەفە تا کۆتایی (أیام التشریق) لە پاش هەموو نوێژێك وە دروستە بۆ هەموو کەسێك بە ئاشکرا الله أکبر بڵێت لە کاتی دەرچون بۆ جەژن ئەویش بەڕێککەوتنی هەر چوار زاناکە[٣٥].

منیش دەڵێم: کەدەفەرموویێت (پاش هەموو نوێژێك) بەتایبەتی هیچ بەڵگەیەکی لەسەر نییە، ئەوەی ڕاست بێت لە هەموو کاتێك دا بەبێ تایبەت کردنی بەکاتێکی دیاری کراوەوە بەڵگەیش لەسەر ئەمە (ئیمامی البخاری) لە کتێبی (العیدین من صحیحه (٢ / ٤٦١) دەفەرموویێت:

(باب التکبیر أ یام المنی، وإذا غدا الی عرفة) .

ئیمامی عومەر رضي الله عنه لە خانوەکەی خۆی لە مینا أللە أکبری دەکرد خەڵکی مزگەوتەکە گوێ یان لە دەنگی دەبوو ئەوانیش الله أکبریان دەکرد وە خەڵکی بازاڕیش أللە أکبریان دەکرد هەتا (منی) دەهەژایەوە لە الله أکبر کردندا .

وە (عبد الله کوڕی عومەر) یشرضي الله عنه لە (منی) الله أکبر ی دەکرد ئەو ڕۆژانە وە پاش نوێژەکانیش، وە لەسەر جێگاکەی وە لەناو دەوارەکەی، وەلە دانیشتن و ڕۆیشتن و لە هەموو ئەو ڕۆژانەدا .

وە (مەیمونە) ی دایکی موسڵمانان(خوای لێ ڕازی بێت) لە جەژنی قوربانـدا الله أکبری دەکرد، وە ئافرەتانیش لە دوای (أبانی کوڕی عثمان) و (عومەری کوڕی عبدالعزیز) ەوە رضي الله عنه الله أکبریان دەکرد شەوانی (التشریق)[٣٦] لەگەڵ پیاواندا لە مزگەوت .

---

(٣٣) (رواه ابن أبي شيبة في: المصنف، والمحاملي في: كتاب صلاة العيدين، بإسناد صحيح لكنه مرسل، لكن له شواهد يتقوى بها) **تەماشای:** (السلسلة الصحيحة: ١٧٠) بکە .

(٣٤) (سلسلة الأحاديث الصحيحة: ١ / ١٢١) وللشيخ العلامة حمود التويجري (رحمه الله) رسالة مفردة في إنكار هذا التكبير الجماعي، وهي مطبوعة..

(٣٥) (مجموع الفتاوى: ٢٤ /٢٢٠) وە تەماشای: (سبل السلام: ٢ / ٧١ – ٧٢) بکە .

(٣٦) واتە: ڕۆژانی ١١ ، ١٢ ، ١٣ ، مانگی ذي الحجة (دووهەم و سێ هەم و چوارەم ڕۆژی جەژنی قوربان) وە بۆیە پێ ی دەوترێت (التشریق) چونکە خەڵکی گۆشتیان هەڵدەگرت لە بەر خۆر .

وە (عبد الله كوڕی عومەر) ﷺ كە بەیانی بچووایە بۆ نوێژ لە جەژنی ڕەمەزان و قوربانـدا بـە ئاشكرا بـە دەنگی بەرز (الله أكبر) ی دەكرد هەتا دەگەیشتە نوێژگە (مصلی) پاشان الله أكبری دەكرد هـەتا ئیمام دەهات[٣٧] .

وە ئەوەی من بزانم هیچ فەرموودەیـەكی ڕاسـت لـە پێغەمبـەرەوەﷺ نەهاتووە دەربارەی چۆنیەتی الله أكبر كردن بەڵكو لەهەندێ هاوەڵانەوە ﷺ هاتووە: (عبدالله كوڕی مەسعود) دەیفەرموو:
(الله أكبر الله أكبر، لا إله إلا الله، والله أكبر الله أكبر ولله الحمد)[٣٨].

وە (عبد الله كوڕی عەباس)ﷺ دەیفـەرموو: (الله أكبر الله أكبر، الله أكبر ولله الحمد، الله أكبر وأجل، الله أكبر على ما هدانا)[٣٩].

(البيهقی) بەسـەنەدێكی (صـحیح) لـە (الـسنن الكبری) (٣/ ٣١٦) لـە (سـەلمانی خـەیر) ەوە ﷺ بۆمـان دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی: الله أكبر بكەن، الله أكبر، الله أكبر، الله أكبر كبيرا .

زۆربەی زۆری خەڵكی پێچەوانەی ئەم ذیكرانە دەكـەن كـە لـە پێشینەكانمانەوە هـاتووە، زیـادی دەكـەن وشتی تر دادەهێنن كە هیچ بنچینیكی نییە .

(ابـن حجـر) (ڕەحمـەتی خـوای لـێ بێـت) لـە (فـتح البـاری) (٢ / ٥٣٦) دەفـەرمووێت: (چـەند شـتێك لـەم كاتەدا دروست كراوە كە زیادەو هیچ بنچینەیەكی نی‌یە) .

(٨)

چ كاتێك دەخۆیت لەهەردوو جەژندا

لـە (أنـس) ﷺ دەفـەرمووێت: پێغەمبـەر ﷺ لـە جـەژنی ڕەمەزانـدا دەرنەدەچـوو هـەتا چـەند دەنكـە خورمایەكی دەخوارد[٤٠].

ئیمامی (المُهَلَّب) دەفەرمووێت:

حیكمەت لەخواردندا پێش نوێژ ئەوەیـە هـەتا گومـان بـەرێك گومـان نـەبات لـە بـەردەوامی ڕۆژوو گـرتن هەتا نوێژی جەژن دەكرێت، پێغەمبەر ﷺ ڕێگای ئەم گومان بردنەی گرت[٤١] .

لە (بورەید) ەوە ﷺ فەرموویەتی:

پێغەمبـەر ﷺ دەرنەدەچوو بـۆ نوێـژی جـەژنی ڕەمـەزان هـەتا شـتێكی نـەخواردایا، وە جـەژنی قوربـان هیچی نەدەخوارد هەتا نە گەڕایەتەوە پاشان لە قوربانییەكەی خۆی دەخوارد)[٤٢].

زانای پایەبەرز (ابن قیم) دەفەرمووێت:

---

(٣٧) الدار قطني وابن أبي شيبة وغيرهم بسند صحيح . **تەماشای:** (إرواء الغليل: ٦٥٠) **بكە .**

(٣٨) (ابن أبي شيبة: ٢ / ١٦٨) **بە سەنەدێكی** (صحيح) .

(٣٩) البيهقي: ٣ / ٣١٥) **بە سەنەدێكی** (صحيح) .

(٤٠) (البخاري: ٩٥٣) و(الترمذي: ٥٤٣) و(ابن ماجة: ١٧٥٤).

(٤١) (فتح الباري: ٢ / ٤٤٧).

(٤٢) (الترمذي: ٥٤٢) و(ابن ماجة: ١٧٥٦) و(الدارمي: ١ / ٣٧٥) و(أحمد: ٥ / ٣٥٢) **سەنەدەكەی (حسن) ە .**

بەڵام لەجەژنی قوربان پێغەمبەر ﷺ هیچی نەدەخوارد هەتا لە نوێژگە (مصلی) نەگەڕایەتەوە وە لە قوربانییەكەی خۆی دەخواد[٤٣] .

زانای پایە بەرز (الشوكانی)[٤٤] دەفەرمووێت:

حیكمەت لە دواخستنی خواردن لە جەژنی قورباندا ئەوەیە، ئەو ڕۆژە قوربانی كردن و خواردنی تێدا ڕێگە پێدراوە كە خواردنی خۆی لە قوربانییەكەی خۆی بێت .

(ئیبن قدامە) وای فەرمووە[٤٥] .

(الزین بن المُنیِّر) دەفەرمووێت[٤٦]:

خواردنی پێغەمبەر ﷺ لە هەردوو جەژن لەكاتی دروستی خۆیدا بووە بۆ دەركردنی خێری تایبەتی پێ یانەوە، بەدەركردنی سەرفترە پێش هاتن بۆ نوێژی جەژنی ڕەمەزان و دەركردنی قوربانی لە پاش نوێژی جەژنی قوربان لە دوای سەربڕینی.

(٩)

خۆ شوشتن پێش جەژن

لە (نافع) ەوە (عبد الله كوڕی عومەر) ﷺ لە جەژنی ڕەمەزان خۆی دەشوشت پێش ئەوەی بچێت بۆ نوێژگە (مصلی)[٤٧] .

(سعیدی كوڕی المسیب) دەفەرمووێت:

سوننەتی جەژنی ڕەمەزان سێ شتە: بە پێ بڕۆیت بۆ نوێژگە (مصلی) و خواردن پێش دەرچوون و خۆشوشتن[٤٨] .

دەڵێم: لەوانەیە مەبەستی سوننەتی هاوەڵانﷺ بێت، واتە ڕێگاو ڕێنمایی ئەوان، ئەگەر نا هیچ لەم بارەیەوە لەپێغەمبەرەوەﷺ جێگیر نەبووە .

(ابن قدامة) دەفەرمووێت:

سوننەتە خۆبشۆردرێت بۆ جەژن، وە(عبدالله ی كوڕی عومەر)ﷺ لە جەژنی ڕەمەزان خۆی دەشوشت و، وەلە(عەلی) یشەوە ﷺ گێڕدراوەتەوە .

وە(علقمة) و(عروه) و(عطاء) و(النخعي) و(الشعبي) و(قتاده) و(ابو الزناد) و(مالك) و(الشافعي) و(ابن المنذر) ﷺ وایان ووتووە[٤٩] .

ئەوەی لە پێغەمبەرەوە ﷺ گێڕدراوەتەوە لەم بارەیەوە ضەعیفە[٥٠] .

---

(٤٣) زاد المعاد (١/٤٤١) .

(٤٤) (نيل الأوطار: ٣ /٣٥٧).

(٤٥) وانظر: (المغني: ٢/٣٧١).

(٤٦) تەماشای: (فتح الباري: ٢ /٤٤٨) بكە .

(٤٧) (مالك: ١ / ١٧٧) و(الشافعي: ٧٣) و (عبد الرزاق: ٥٧٥٤) سەنەدەكەیشی (صحيح) ە .

(٤٨) (الفريابي: ١٢٧ /١و٢) بەسەنەدێكی صەحیح، هەروەكو چۆن لە (إرواء الغليل) (٢ / ١٠٤) هاتووە .

(٤٩) (المغني: ٢/٣٧٠).

(٥٠) في: (سنن ابن ماجة: ١٣١٥) وفي إسناده جُبارة بن المُغَلِّس وشيخه وهما ضعيفان، ورواه أيضا في (١٣١٦) وفيه يوسف بن خالد السَّمْتي، كذبه غير واحد.

(١٠)

ئایا پێش و پاشی نوێژی جەژن نوێژی تر هەیە؟

لە(عبداللەی كوڕی عەبباس)ەوە ﷺ (پێغەمبەر ﷺ جەژنی ڕەمەزان دوو ڕكاتی كرد نە لەپێش ونە لەپاشی نوێژی تری نەكرد[٥١] .

(ابن القیم)(ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرمووێت[٥٢]:

نە پێغەمبەر ﷺ نەهاوەڵان ﷺ نوێژیان نە ئەكرد كە بگەیشتنایەتە نوێژگە (مصلى) نەلە پێش و نەلە پاش نوێژی جەژن .

(ابن حجر) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرمووێت[٥٣]:

دەست كەوتوو سەرئەنجام ئەوەیە كە نوێژی جەژن هیچ سوننەتێك نە لەپێش و نە لەپاش جێگیر نەبووە، بەپێچەوانەی كەسێكەوە كەقیاسی دەكات لەسەر جومعە[٥٤] .

(١١)

حوكمی نوێژی هەردوو جەژن

(شێخ الاسلام)(ابن تیمیە) دەفەرموێت: لەبەر ئەمە ئێمە ئەمەمان بەڕاست داناوە كە نوێژی جەژن فەرزی عەینە، وەكو ووتەی (ابو حەنیفە)[٥٥] وجگە لەویش، وە یەكێكە لە ووتەكانی (شافعی) و یەكێكە لە دوو ووتەی مەزهەبی (احمد).

وە ووتەی كەسێك كەبڵێ نوێژی جەژن (واجب) نییە، لەوپەڕی دووری دایە، چونكە نوێژی جەژن لە گەورەترین دروشمەكانی ئیسلامەو خەڵكی بۆی كۆدەبنەوە زیاتر لەجومعە، وە اللە اكبری تێدا دانراوە، وەووتەی كەسێك كەبڵێت فەرزی كیفایەیە ڕێك نییەو دانەمەزرێت[٥٦].

ئیمامی (الشوكانی)لە(السیل الجرار)(١/٣١٥)[٥٧] دەفەرمووێت: بزانە پێغەمبەر ﷺ بەردەوام ئەم نوێژەی كردووە لەجەژنەكاندا، وەوازی لێ نەهێناوە لە جەژنێك لەجەژنەكاندا، وەفەرمانی بەخەڵكی كردووە كەدەرچن بۆ نوێژ كردن هەتا فەرمانی كردووە بەدەرچوونی ئافرەتانی باڵغ بوو، وئەو ئافرەتانەی كە لەژووری خۆیانن وئافرەتانی حەیزدار .

---

(٥١) (البخاري: ٩٨٩) و(الترمذي: ٥٣٧)و(النسائي: ١٩٣/٣)و(ابن ماجة:١٢٩١).

(٥٢) (زاد المعاد: ٤٤٣/٢).

(٥٣) (فتح الباري: ٤٧٦/٢).

(٥٤) (شرح السنة: ٣١٦/٤-٣١٧).

(٥٥) انظر: حاشية ابن عابدين: ١٦٦/٢- فما بعد).

(٥٦) (مجموع الفتاوى: ١٦١/٢٣).

(٥٧) وعنه صديق حسن خان في: الموعظة الحسنة: ٤٢-٤٣).

بەڵام فەرمانی بە ئافرەتانی حەیزدار کردووە کە نوێژ نەکەن بەڵام ئامادەی خێرو دوعای موسڵمانان بن تەنانەت فەرمانی کردووە بەو ئافرەتانەی کەعەبایان نی یە (جلباب) لەیەکێکی تر وەری بگرن وئامادەی نوێژەکە بن[٥٨] .

ئەمە هەموو بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە ئەم نوێژە (واجب)ە وفەرزی عەینە نەك فەرزی کیفایە، فەرمان کردنی بەدەرچوون بۆ نوێژ واپێویست دەکات کە فەرمان کردنە بە نوێژیش بۆ کەسێك کەعوزری نەبێت، بەمانای ووتەکە چونکە دەرچوون بۆ نوێژ هۆیەکە بۆ نوێژ کردن، وەواجب بوونی هۆیەکە واپێویست دەکات ئامانجەکەیش واجب بێت (ئەوەی لەپێناوی دەردەچێت کە نوێژەکەیە)، وەپیاو شایانترە لە ئافرەت بەم حوکمە کە نوێژی جەژن واجب بێت لەسەریان.

پاشان (ڕەحمەتی خوای لێ بێت)دەفەرمووێت: وەبەڵگەی تر لەسەر واجب بوونی نوێژی جەژن ئەوەیە کە نوێژی جومعە لادەبات ئەگەر جەژن و جومعە بکەونە یەك ڕۆژەوە[٥٩] چونکە ئەگەر شتێك واجب نەبێت واجب لانابات . وەجێگر بووە کە پێغەمبەر ﷺ بەردەوام نوێژی جەژنی بەجەماعەت کردووە لەو ڕۆژەی پێویست کرا هەتا کۆچی دوایی کرد.

لەگەڵ ئەمەیشدا فەرمانی بەخەڵکی کردووە کەدەربچن بۆ نوێژی جەژن[٦٠] .

زانامان (الألباني) لە (تمام المنة) (٣٤٤) پاش ئەوەی حەدیسی (أم عطیة) دەهێنێتەوە و دەفەرمووێت:

(ئەم شتەی باسکراوە بەڵگەیە لەسەر واجب بوونی نوێژی جەژن، وە ئەگەر دەرچوون بۆ نوێژی جەژن واجب بێت ئەوا شایانترە کە نوێژەکە واجبە) .

هەروەکو چۆن ناشاردرێتەوە ئەوەی حەق بێت ئەوەیە کە واجب بێت نەك تەنها سوننەت .

(١٢)

کاتی نوێژی جەژن

لە (عبدالله ی کوڕی بُسری) هاوەڵی پێغەمبەر ﷺ کاتێ کە دەردەچوو لەگەڵ خەڵکدا بۆ جەژنی ڕەمەزان یان بۆ جەژنی قوربان، ئینکاری دواکەوتنی ئیمامی کردووە و فەرموویەتی: ئێمە لەم کاتەدا لە نوێژ دەبووینەوە، واتە کاتی نوێژی سوننەت[٦١] . ئەگەر کاتی کەراهەتی نوێژ بەسەر بچوایە .

ئەم فەرموودەیە ڕاستترین[٦٢] فەرموودەیە لەباسی کاتی نوێژی جەژندا جگە لەمە شتی تر دەگێڕێتەوە بەڵام لە ڕووی سەنەدەوە جێگیر نابێت .

---

(٥٨) البخاری (٣٢٤) و (٣٥١) و (٩٧١) و(٩٧٤) و (٩٨٠) و(٩٨١) و(١٦٥٢)، و(مسلم: ٨٩٠) من حديث أم عطية (رضي الله عنها).

(٥٩) هەروەکە چۆن لەحە دیثی ابو هورەیرە دا ﷺ هاتووە: کاتێك جەژن و جومعە کەوتنە یەك ڕۆژەوە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:
(اجتمع في يومكم هذا عيدان، فمن شاء أجزأه من الجمعة، وإنا مجمعون).
واتە: (لەم ڕۆژەدا دوو جەژن کۆبوونەتەوە هەرکەسێك وویستی لێ بێت نوێژی جەژنی بەسەو لەجیاتی جومعەیە، وەئێمە نوێژی جومعە دەکەین) (رواه أبو داود: ١٠٧٣) و(ابن ماجة: ١٣١١) وسنده حسن، وانظر: (المغني: ٢/٣٥٨)، و(مجموع الفتاوى: ٢٤/٢١٢).

(٦٠) تەماشای: (نيل الأوطار: ٣ /٣٨٢ – ٣٨٣) و(الروضة الندية: ١ / ١٤٢) بکە .

(٦١) تەماشای: (فتح الباري: ٢ /٤٥٧) و(النهاية: ٢ / ٣٣ ١) بکە .

(٦٢) (علقه البخاري في: صحيحه: ٢/٤٥٦)، و (وصله أبو داود: ١١٣٥، وابن ماجة: ١٣١٧، والحاكم: ١/٢٩٥، والبيهقي: ٣/٢٨٢) وإسناده صحيح.

(إبن قيم) دەفەرمووێت: پێغەمبەر ﷺ نوێژی جەژنی ڕەمەزانی دوادەخست و نوێژی جەژنی قوربانی پێش دەخست و بەپەلە دەیکرد، (إبن عومەر) ﷺ لەگەڵ توندی شوێنکەوتنی بۆ سوننەت دەرنەئەچوو بۆ نوێژ هەتا خۆر هەڵنەهاتایە(٦٣).

(صديق حسن خان) دەفەرمووێت: کاتی نوێژی هەردوو جەژن پاش بەرزبونەوەی خۆر بەقەد ڕمێك هەتا خۆر لار دەبێتەوە (الزوال) زانایانیش یەك دەنگن لەسەر سوود وەرگرتن لە فەرموودەکە هەرچەندە فەرموودەی وا نابێت بە بەڵگە، بەڵام کۆتایی کاتەکەی لاربوونەوەی خۆرە(٦٤).

(أبو بكر الجزائرى) دەفەرمووێت: کاتی نوێژی هەردوو جەژن: لەبەرز بوونەوەی خۆر بەقەد (ڕمێك) هەتا لار بوونەوەی خۆرە، باشتر وایە نوێژی جەژنی قوربان لەسەرەتای کاتەکەوە بکرێت تا خەڵکی بتوانن قوربانی خۆیان بکەن، وەنوێژی جەژنی ڕەمەزان دوا بخرێت تاخەڵکی بتوانن سەرفترەی خۆیان دەربکەن(٦٥).

ئاگادارکردنەوەیەك

ئەگەر لەکاتێکی درەنگدا زانرا کە جەژنە ئەوا نوێژی جەژن لەڕۆژی دواییدا دەکرێت (ابو داود)(١٥٧) و(النسائی)(٣/١٨٠) و(ابن ماجه) (١٦٥٣) بەسەنەدێکی (صحيح) بۆمان دەگێڕنەوە لە(ئەبی عەمەیری کوڕی ئەنەس)ەوە لەچەند مامێکیەوە کەهاوەڵی پێغەمبەر ﷺ بوون، شایەتیان داوە کەئەوان دوێنیٚ(مانگی یەك شەوەی شەوال) یان بینیوە، پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێیان کرد کە ڕۆژو بشکێنن وئەگەر بەیانی هەستن بۆ نوێژگە (مصلی) بۆ نوێژی جەژن .

(١٣)

بانگ وقامەت نییە لە نوێژی هەردوو جەژندا

لە(جابری کوڕی سەمورە)ەوە ﷺ دەفەرمووێت:

نوێژم کرد لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ هەردوو جەژن زیاتر لەجارێك و دووجار بەبیٚ بانگ وقامەت (٦٦).

(ابن عباس وجابر) ﷺ: فەرموویانە:

لەجەژنی ڕەمەزان و قورباندا بانگ نەدەدرا(٦٧).

(ابن القيم) دەفەرمووێت: پێغەمبەر ﷺ ئەگەر بگەیشتایەتە نوێژگە (مصلی) نوێژی دەکرد بەبیٚ بانگ وقامەت، وەنەیشووتراوە (الصلاة جامعة) سوننەت وایە هیچ لەمانە نەوترێت(٦٨).

ئیمامی (صنعانی) قسە لەسەر ئەم فەرمودەیە دەکات ودەفەرمووێت: ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی ئەمانە دروست نین لەجەژنداو بیدعەن(٦٩).

---

(٦٣) (زاد المعاد: ١ / ٤٤٢) .

(٦٤) (الموعظة الحسنة: ٤٣ / ٤٤).

(٦٥) (منهاج المسلم: ٢٧٨).

(٦٦) (رواه مسلم: ٨٨٧) و(ابوداود: ١١٤٨) و(الترمذی: ٥ ٣٢).

(٦٧) (البخاري: ٩٦٠)، و(مسلم: ٨٨٦).

(٦٨) (زاد المعاد: ٤٤٢/١).

(٦٩) (سبل السلام: ٦٧/٢).

(١٤)

چۆنێتی نوێژی جەژن

یەكەم: – دوو ڕكاتە، لەبەر ڕیوایەتی ئیمامی (عمر) ﷺ: نوێژی سەفەر دوو ڕكاتە ونوێژی قوربان دوو ڕكاتە ونوێژی جەژنی ڕەمەزان دوو ڕكاتە، تەواون بە بێ كورت كردنەوە لەسەر زمانی محمد ﷺ[٧٠].

دووەم: – یەكەم ڕكات دەست پێ دەكرێت وەكو هەموو نوێژەكان بە الله اكبر(تكبيرة الإحرام) پاشان حەوت الله اكبر(تكبیرە)ی تێدا دەكرێت، لە ڕكاتی دووەمیشدا پێنچ (تكبیرە)ی تێدا دەكرێت جگە لە(تكبیرە)ی دەرچوون بۆ ڕكوع وسجود وهەڵسانەوە .

لە خاتوو عائیشەوە (خوای لێ ڕازی بێت) كە پێغەمبەرﷺ لەنوێژی جەژنی ڕەمەزان وقوربان حەوت (تكبیرە)ی كردووە لە ڕكاتی یەكەم و لە ڕكاتی دووەم پێنچ (تكبیرە)ی دەكرد جگە لە (تكبیرە)كانی تر[٧١].

ئیمامی (البغوی) دەفەرمووێت: ئەمە ووتەی زۆربەی زانایانە لە صەحابەو پاش ئەوانﷺ كە لە ڕكاتی یەكەم حەوت (تكبیرە) جگە لە(تكبیرە) ی دەست كردن بە نوێژ، وەلە ڕكاتی دووەم پێنچ (تكبیرە) جگە لە (تكبیرە) ی هەستانی پێش خوێندنی فاتحە ئەمە گێڕدراوەتەوە لە (ئەبوبكرو عمرو علیﷺ..)[٧٢].

سێیەم: – بە(صەحیحی) نەهاتووە لە پێغەمبەرەوەﷺ كەوا دەست بەرز بكاتەوە لەگەڵ(تكبیرە) كانی جەژن[٧٣]، بەڵام (ئیبن القیم) دەفەرمووێت: (ابن عمر) ﷺ لەگەڵ زۆر بەدوا گەڕانی بۆ سوننەت دەستی بەرز دەكردەوە لەگەڵ هەموو (تكبیرە) یەكدا[٧٤] .

منیش دەڵێم: باشترین ڕێنمایی، ڕێنمایە وهیدایەتی پێغەمبەر ﷺ.

مامۆستامان (الألبانی)لە(تمام المنة ٣٤٨)دەفەرمووێت: لەگەڵ ئەوەی لە(عومەر) وكوڕەكەیەوەﷺ گێڕدراوەتەوە ئەمە ناكات بە سوننەت بەتایبەتی كەڕیوایەتی هەردووكیان لێرادە(صحيح) نیيە.

ڕیوایەتی (عومەرﷺ) (البیهقی)دەیگێڕێتەوە بە سەندێكی (ضعيف) (لاواز) ڕیوایەتی كوڕەكەیﷺ هێشتا نەم دۆزیوەتەوە ولەسەری ڕانەوەستاوم .

---

(٧٠) (النسائي: ١٨٣/٣) و(البيهقي: ٢٠٠/٣) و(أحمد: ٣٧/١) و(الطحاوي في: شرح معاني الآثار: ٤٢١/١) وسنده صحيح.

(٧١) (أبوداود: ١١٥٠) و(ابن ماجة: ١٢٨٠) و(أحمد: ٧٠/٦) و(البيهقي: ٢٨٧/٣) وإسناده صحيح.

ئاگادار كردنەوەیەك

سوننەت وایە لە (تكبیرە) دا پێش خوێندنی فاتحە بێت، هەروەكو چۆن لەو فەرموودەیەدا هاتووە كە (أبو داود: ١١٥٢)، و(ابن ماجة: ١٢٧٨)، و(أحمد: ١٨٠/٢) دەیگێڕنەوە لە (عەمری كوڕی شوعەیب لە باوكیەوە لەباپیرییەوە دەفەرمووێت: پێغەمبەرﷺ لەنوێژی جەژن حەوت (تكبیرە) ی كرد لە ڕكاتی یەكەم پاشان فاتحەی خوێند پاشان الله اكبری كردو چووە ڕكوع پاشان چووە سجود پاشان هەستایەوە و پێنچ (تكبیرە) ی كرد پاشان فاتحەی خوێند و الله اكبری كردو چووە ڕكوع و پاشان چووە سجود. كە ئەمە فەرموودەیەكی (حسن) ە، وە تەماشای: (إرواء الغليل: ١٠٨/٣-١١٢) بكە.

وە پێچەوانەی ئەمە راست ودروست نییە، هەروەكو چۆن زانای پایەبەرز ابن القيم لە: (زاد المعاد: ٤٤٣/١-٤٤٤) روونی كردۆتەوە.

(٧٢) (شرح السنة: ٣٠٩/٤) وەتەماشای: (مجموع الفتاوى: ٢٢٠/٢٤-٢٢١) بكە.

(٧٣) انظر لزاما: (إرواء الغليل: ١١٢/٣-١١٤).

(٧٤) (زاد المعاد: ٤٤١/١) .

هەروەها مامۆستامان لە(أحكام الجنائز ١٤٨) دەربارەی شتێك كە نزيكە لەم حوكمەوە دەفەرمووێت: هەركەسێك واگومان دەبات كە(عبدالله ی كوڕی عومەر)رضي الله عنهم ئەم شتەی نەكردووە لەخۆیەوە بەڵكو لە پێغەمبەریﷺ وەرگرتووە بۆی هەیە دەستی بەرز بكاتەوە .

چوارەم:- بە(صەحيح)ی نەهاتووە لە پێغەمبەرەوە ﷺ ذكرێكی دياری كراو لەنێوان (تكبيرە)كانی جەژن بەڵام جێگير بوو بە سەندێكی (باش) لەڕيوايەتی (البيهقی) (٢٩١/٣) لە(عبداللەی كوڕی مسعود)ەوەرضي الله عنه كەوا دەربارەی نوێژی جەژن فەرموويەتی: لەنێوان هەردوو(تكبيرە)يەكدا حەمدو سوپاس و ستايشی خوای تێدايە.

(ابن القيم) دەفەرمووێت: پێغەمبەر ﷺ بێ دەنگ دەبوو لەنێوان هەردوو (تكبيرە) دا و كەمێك دەوەستا، وەلێ نەگێڕدراوەتەوە ذكرێكی دياری كراو بخوێنێت لە نێوان (تكبيرە) كاندا .

منيش دەڵێم: باشترين هيدايەت و ڕێنمايی، هيدايەتی پێغەمبەرە ﷺ.

پێنجەم:- كە(تكبيرە) كانی تەواو دەكرد دەستی بەخوێندنەوەی فاتيحە و پاشان ﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ﴾ [ق: ١] لەڕكاتێكدا دەخوێندو لەڕكاتەكەی تردا ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ﴾ [القمر: ١] ی دەخوێند[٧٥].

وە هەندێ جاريش ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ [الأعلى: ١] و﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ﴾ [الغاشية: ١] ی دەخوێند[٧٦].

(ابن القيم) دەفەرمووێت: هەردووكيان بە (صەحيح) ی هاتووە جگە لەو دووانە هيچی تر بە (صەحيح)ی نەهاتووە[٧٧] .

شەشەم:- ئيتر هەموو شێوازەكانی تری وەكو نوێژەكانی تری وايە جياوازی نی يە .

حەوتەم:- هەركەسێك فريای نوێژی جەژن نەكەوت بە جەماعەت ئەوا دوو ڕكات دەكات .

(ئيمامی البخاری) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرمووێت:

(باب اذا فاته العيد يصلي ركعتين)[٧٨].

واتە: ئەگەر كەسێك فريای نوێژی جەژن نەكەوت دوو ڕكات دەكات .

(ابن الحجر) لە (الفتح ٥٥٠/٢) لەپاش ئەم (باب)ە دەفەرمووێت: لەم (باب)ە دووحوكمی شەرعی هەيە:-

أ- دروستێتی كردنی نوێژی جەژن ئەگەر فەوتا بە جەماعەت ئيتر ئايا بە ئارەزووی خۆی نەهاتبێت يان عوزری هەبوو بێت.

ب- ئەگەر فريا نەكەوت خۆی دوو ڕكات دەكات.

(عطاء) دەفەرمووێت: ئەگەر كەسێك نوێژی جەژنی فەوتا دوو ڕكات دەكات[٧٩].

---

(٧٥) (مسلم: ٨٩١) و(النسائي: ٨٤١٣) ، و(الترمذي: ٥٣٤)، و(ابن ماجة: ١٢٨٢) عن ابن واقد الليثي رضي الله عنه.

(٧٦) (مسلم: ٨٧٨)، و(الترمذي: ٥٣٣)، و(ابن ماجة: ١٢٨١) من حديث النعمان بن بشير رضي الله عنه.

(٧٧) (زاد المعاد: ٤٤٣/١)، وەهەندێك لە زانايان باسی حيكمەتيان كردووە لە خوێندنی ئەم سورەتانە، تەماشای قسەكانيان بكە لە: (شرح مسلم: ١٨٢/٦)، و(نيل الأوطار: ٢٩٧/٣).

(٧٨) (صحيح البخاري: ١٣٥/١،١٣٤- هندية) .

(٧٩) (صحيح البخاري: ١٣٥/١،١٣٤- هندية).

(ولي الله الدهلوي) دەفەرمووێت: ئەمە مەزهەبی (شافعی)یە ئەگەر كەسێك نوێژی جەژنی فەوتا لەگەڵ ئیمامدا دوو ڕكات دەكات، هەتا پاداشتی نوێژی جەژنی دەست كەوێت، هەرچەندە پاداشتی جەماعەتی لەگەڵ ئیمامدا فەوتاوە.

بەلاّم لەلای حەنەفی‌یەكان نوێژی جەژن ناكرێتەوە، ئەگەر لەگەڵ ئیمام فریا نەكەوت[٨٠] .

(ئیمامی مالك) لە (الموطأ– ٥٩٢ برواية أبي مصعب) دەفەرمووێت: هەر كەسێك بۆ خۆی نوێژی جەژنی كرد پیاو یان ژن، من وائەبینم كە لە ڕكاتی یەكەمدا حەوت (تكبيره)لەپێش فاتحەو لە ڕكاتی دووەمدا پێنچ (تكبيره) لە پێش خوێندنی (فاتحە)دەكات، ئەوەیشی دوادەكەوێت لە نوێژی جەژن ئەوەندەی فریا نەكەوتووە وەكو نوێژەكانی تر دەیكاتەوە[٨١] .

هەشتەم:– (تكبيره)كردن سوننەتە و وازلێ هێنانی ونەكردنی نوێژ بەتاڵ ناكاتەوە ئیتر ئایا بە عەمدی بێ یان بە هەڵە، بەلاّم ئەوەی نەیكات بێ گومان پێچەوانەی سوننەتی پێغەمبەرە ﷺ.

(١٥)

ووتار خوێندنەوە لە پاش نوێژە

سوننەت وایە لە نوێژی جەژندا ووتار لە پاش نوێژ بێت، (ئیمامی بخاری) لە(صەحیح)ەكەیدا بابێكی بۆ داناوە بەناوی: (باب الخطبة بعد العيد)[٨٢].

واتە: ووتار خوێندنەوە لەپاش نوێژی جەژنە.

(ابن عباس) رضي الله عنه فەرموویەتی: ئامادەی جەژن بووم لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ و(أبو بكرو عمر وعثمان) رضي الله عنهم هەموویان نوێژیان دەكرد پێش ووتار خوێندنەوە[٨٣] .

لە ابن(عمر)ەوە رضي الله عنه كەوا پێغەمبەر ﷺ و(أبو بكرو عمر) رضي الله عنهما نوێژی جەژنیان دەكرد لەپێش ووتار خوێندنەوە[٨٤] .

(ولي الله الدهلوي) قسە دەكات لەسەر بابەكەی (ئیمامی البخاری) و دەفەرمووێت[٨٥]: واتە سوننەتی پێغەمبەر ﷺ و ئیش پێ كراوی جێ نشینە باشەكانی (الخلفاء الراشيدين) رضي الله عنهم ئەمە بووە، وەپاشان ئەو گۆڕانكاری‌یەی بەسەردا هاتووە، وە پێش خستنی ووتار بەسەر نوێژەكەدا وەكو جومعە ئەمە بیدعەیە ولە(مەروان)ەوە سەری هەڵداوە.

(ئیمامی الترمذي) [٨٦] دەفەرمووێت: كار كردن لەسەر ئەم شتەیە لەلایەن زانایان لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ و جگە لەوانیش: كەوا نوێژی جەژن پێش وتارە، وە ووتراوە یەكەم كەس كە ووتاری دا پێش نوێژ (مەروانی كوڕی الحكم) بوو[٨٧] .

---

(٨٠) (شرح تراجم أبواب البخاري: ٨٠)، وەتەماشای: (المجموع: ٥/٢٧-٢٩) بكە .

(٨١) (المغني: ٢/٢١٢) .

(٨٢) (كتاب العيدين باب رقم(٨)، وەتەماشای (فتح الباري: ٢/٤٥٣) بكە.

(٨٣) (البخاري: ٩٦٢) و(مسلم: ٨٨٤) و(أحمد: ١/٣٣١-٣٤٦).

(٨٤) (البخاري: ٩٦٣)و(مسلم: ٨٨٨)و(الترمذي: ٥٣١) و(النسائي:٢/١٨٣).

(٨٥) (شرح تراجم أبواب البخاري: ٧٩) .

(٨٦) في (سننه: ٢/ ٤١١) .

(١٦)

وتار خوێندنەوەو ئامادەبوونی خەڵکی بەئارەزووی خۆیان

لە (أبی سعید الخدری ﷺ) فەرموویەتی:

پێغەمبەرﷺ ڕۆژی جەژنی قوربان دەردەچوو بۆ نوێژگە (مصلی) یەکەم شت دەستی پێ دەکرد نوێژ کردن بوو پاشان دەڕۆی بەرامبەر خەڵکی ڕادەوەستا و خەڵکی دانیشتبوون لەسەر پۆلی خۆیان و ئامۆژگاریانی دەکرد و فەرمانی پێ یان دەکرد(٨٨).

وتاری جەژن وەکو هەموو وتارەکانی ترە، دەست پێ دەکرێت بە حەمد و سوپاس و ستایشی خوای گەورە .

(إبن القیم) دەفەرمووێت:

پێغەمبەر ﷺ هەموو وتارەکانی بە(الحمد لله) دەست پێ دەکرد تەنها فەرموودەیەکیشی لێ نەگێڕدراوەتەوە کەوا وتاری جەژن بە (الله أكبر) دەست پێ بکات .

بەڵکو (ابن ماجة)(٨٩) لە سوننەکەیدا دەیگێڕێتەوە کە (سعد القرظ) بانگدەری پێغەمبەر ﷺ زۆر ألله أکبری دەکرد لەناو وتارەکەی دا وە زۆر الله أکبری دەکرد لەناو وتاری هەردوو جەژن، ئەمە بەڵگە نییە لەسەر ئەوەی پێغەمبەر ﷺ وتارەکەی بە الله اکبر دەست پێ دەکرد(٩٠) .

هەروەها بە (صەحیحی) نەهاتووە لە سوننەتدا کەوا وتاری جەژن دوو وتاربێت و لەنێوانیاندا دابنیشرێت، بەڵکو ئەوەی لەم بارەوە هاتووە فەرمودەیەکی زۆر لاوازە (ضعیف) ە، (البزار) لە (المسند رقم ٥٣ مسند سعد) عن (شیخە عبدالله بن شبیب بسندە عن سعدﷺ) کەوا پێغەمبەرﷺ دوو وتاری دەدا لە نێوانیاندا دادەنیشت، دەربارەی (عبدالله کوڕی شیب) (بوخاری) دەفەرمووێت: (منکر الحدیث) بۆیە وتاری جەژن بەیەك وتار دەمێنێتەوە لە بنچینەدا، وە ئامادە بوونی وەکو نوێژەکە واجب نییە لە (عبدالله کوڕی سائب) ەوە ﷺ دەفەرمووێت:

ئامادەی جەژن بووم لەگەڵ پێغەمبەرﷺ کاتێ نوێژ تەواو بوو فەرمووی:

(إنا نخطب، فمن أحبَّ أن يجلس لخطبة فليجلس، ومن أحبَّ أن يذهب فليذهب)(٩١).

واتە: ئێمە وتار دەدەین ئەوەی پێی خۆشە بۆ وتارەکە دابنیشێت با دابنیشێت وە ئەوەی پێی خۆشە بڕوات با بڕوات.

(ئیبن القیم) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرمووێت(٩٢):

پێغەمبەرﷺ روخسەتی داوە بۆ کەسێك ئامادەی جەژن بێت دابنیشێت یان بڕوات .

---

(٨٧) وانظر كتاب: (الأم: ١/ ٢٣٥-٢٣٦ للإمام الشافعي)، و(عارضة الأحوذي: ٣/٣-٦ للقاضي ابن العربي المالكي).

(٨٨) (البخاري: ٩٥٦) و(مسلم: ٨٨٩) و(النسائى: ٣/ ١٧٨) و(البيهيقي: ٣/ ٢٨٠) .

(٨٩) (برقم: ١٢٨٧) وإسناده ضعيف .

(٩٠) (زاد المعاد: ١ / ٤٤٧ ـــ ٤٤٨) .

(٩١) (أبو داود: ١١٥٥)، و(النسائى: ٣ / ١٨٥)، و(ابن ماجة: ١٢٩٠)، و(الحاكم: ١/٢٩٥)، وإسناده صحيح .

(٩٢) (زاد المعاد: ١ / ٤٤٨)، وانظر: (مجموع فتاوى شيخ الإسلام: ٢١٤/٢٤). .

(١٧)

كۆبونەوەی جومعەو جەژن لەیەك ڕۆژدا

(أبو داود: ١٠٧٠) و(النسائي: ٣ /٦٩٤) و(ابن ماجة: ١٣١٠) و(ابن خزيمة: ١٤٦٤) و(الدارمي: ١٦٢٠) و(أحمد: ٤ / ٣٧٢) لە (اياسی كوڕی باوكی ڕەملەی شامی) ەوە دەگێڕنەوە دەفەرمووێت:

(معاويەی كوڕی أبی سفيان) م ﷺ بينی پرسياری لە (زەيدی كوڕی أرقم)ﷺ دەكرد دەيفەرموو:

ئايا لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ بينيوتە دوو جەژن كۆببێتەوە لەيەك ڕۆژدا؟ فەرمووی: بەڵێ .

فەرمووی: چی كردووە؟ فەرمووی: نوێژی جەژنی كردووە پاشان ڕوخسەتی داوە بۆ نوێژی جومعە وفەرموويەتی:

(من شاء أن يصلي فليصلِّ)[٩٣].

واتە: ئەوەی ويستی لێيە نوێژ بكات با بيكات.

وە لە (أبی هورەيرە) ﷺ وجگە لەويشەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ لەم جۆرە گێڕدراوەتەوە .

وە هاوەڵانيش ﷺ ئيشيان بەوە كردووە، (عبدالرزاق) لە (المصنف: ٣ /٣٠٥) و (ابن شيبة)لە (المصنف: ٢ /١٨٧) بە سەنەدێكی (صەحيح) لە ئيمامی عەلييەوە ﷺ دەيگێڕنەوە كەوا دوو جەژن كۆبوونەوە لە يەك ڕۆژدا فەرمووی: ئەوەی دەيەوێ نوێژی جومعە بكات با بيكات و ئەوەی دەيەوێت دابنيشێت با دابنيشێت .

وە لە (صحيح البخاري: ٥٢٥١) لە (عثماني كوڕی عفان) ەوە ﷺ بەم شێوەيە هاتووە .

وەلە (سنن أبی داود: ١٠٧٢) و(مصنف عبدالرزاق رقم: ٥٧٢٥ بسند صحيح) (عن ابن الزبير) كەوا فەرموويەتی:

دوو جەژن كۆبوونەوە لەيەك ڕۆژدا كۆيانی كردەوە و كرديانی بە يەك، ڕۆژی جومعە لە بەيانييەكەی دا تەنها دوو ڕكاتی جەژنی ڕەمەزانی كرد هيچی تری نەكرد هەتا عەسر.

(ئيمامی الشوكانی) لە (نيل الأوطار ٣/ ٣٤٨) پاش ئەم ڕيوايەتە دەفەرمووێت:

ئاشكراكەی وايە كەوا نوێژی نيوەڕۆی نەكردووە، وەلەم فەرمودەيەدا ئەوەی تيادايە كەوا ئەگەر نوێژی جومعە لادرا بە شێوەيەك لە شێوازە دروستەكان واجب نىيە لەسەر ئەو كەسەی كە لە سەری لاچووە نوێژی نيوەڕۆ بكات، وە (عطاء) يش وای بۆ چووە .

وەئاشكرايە كەوا دەوترێت نوێژی جومعە ئەصل و بنچينەيە وە تۆ دەزانيت ئەوەی كە خوای گەورە فەرزی كردووە لەسەر بەندەكانی لە ڕۆژی جومعەدا بريتييە لە نوێژی جومعە، واجب كردنی نوێژی نيوەڕۆ لەسەر كەسێك كە نوێژی جومعەی واز لێ هێنا بێت لەبەر عوزرێك يان بەبێ عوزر پێويستی بە بەڵگە هەيە، بەڵام هيچ بەڵگەيەك نييە كەدەستی پێوە بگرين ئەوەی من بزانم.

(٩٣) وقد صحح الحديث الإمام علي بن المديني كما في: (التلخيص الحبير: ٢/ ٩٤).

(١٨)

پیرۆزبایی كردنی جەژن

پرسیار كرا لە (شیخ الاسلام) (إبن تیمیة) دەربارەی پیرۆزبایی لە جەژندا فەرمووی[٩٤]:

پیرۆزبایی كردن لە ڕۆژی جەژندا بەوەی هەندێك بەهەندێكی تر بڵێن كە بەیەك دەگەن لە دوای نوێژەكە: (تقبل الله منا ومنك).

واتە: خوای گەورە لەئێمەو ئێوەیشی وەربگرێت، یان بڵێن خوای گەورە بیگێڕێتەوە، وەكو ئەمانە ئەمە لە كۆمەڵێك لە هاوەڵانەوە ﷺ گێڕدراونەتەوە كە ووتویانە، وە ئیمامی مەزهەبەكانیش ڕێگەیان پێ داوە وەكو ئەحمەد وجگە لەویش، بەڵام ئەحمەد دەفەرمووێت: من بەكەس ناڵێم ئەگەر كەسێكیش پێم بڵێ وەڵامی دەدەمەوە، چونكە وەڵام دانەوەی سەلام واجبە، بەڵام دەست پێ كردنی پیرۆزبایی لە سوننەت دا فەرمانی پێ نەكراوە، ئەوەی دەیكات پێشەوای هەیە و ئەوەی نایكات پێشەوای هەیە (والله أعلم)[٩٥] .

(إبنُ الحَجَر) دەفەرمووێت[٩٦]:

بۆمان گێڕدراوەتەوەلە (المحامليات) بسند حسن عن (جبیر بن نفیر) كە فەرموویەتی: هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ ئەگەر لە ڕۆژی جەژن بەیەك بگەیشتنایە بە یەكتریان دەوت: (تقبل الله منا ومنكم).

واتە: خوای گەورە لە ئێمەو ئێوەیشی قەبوڵ بكات.

(إبن قدامة) لە (المغني: ٢/ ٢٥٩) دەڵێت: كە (محمد كوڕی زیاد) فەرموویەتی:

لەگەڵ (أبی أمامەی الباهلی ﷺ و جگە لەویش بوومە لە هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ كە بگەڕانایەتەوە لە نویژی جەژن بەیەكتریان دەوت: (تقبل الله منا ومنكم).

(ئیمامی ئەحمەد) دەفەرمووێت:

إسنادی فەرموودەكەی (أبي أمامة)ﷺ باشە (جید) ە[٩٧].

بەڵام وتەی زۆربەی خەڵكی كە بەیەكتری دەڵێن: (كل عام وأنتم بخير)

واتە: هەمووساڵێك بە خۆشی بەرنە سەر یان لە خۆشی دا بن و وێنەی ئەمانە وەرناگیرێن وڕەت دەكرێنەوە!! بەڵكو ئەمە لەو بابەتەیە كە خوای گەورە دەفەرمووێت:

﴿أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ﴾ [البقرة: ٦١] .

واتە: ئایا ئەوەی كە باشترە دەیگۆڕنەوە بەوەی كە كەمترە؟.

---

(٩٤) (مجموع الفتاوى: ٢٤ / ٢٥٣٤) .

(٩٥) وە الجلال السيوطي **لە ناميلكەكەيدا:** (وصول الأماني بأصول التهاني) **شوێنەواری لە زیاتر لە یەكێك لە زانایانی سەلەفەوە هێناوە كە باسی پیرۆزبایی كردنی تێدایە، وەچاپ كراوە لەناو:** (الحاوي للفتاوى: ٨١/١) **بگەڕێرەوە سەری، هەروەها تەماشای پەرتوكی:** (المصنوع في معرفة الحديث الموضوع ی علي القاري: ٨٥) **وتەعلیقی موحەقیقەكەی بكە.**

(٩٦) (فتح الباري: ٢ / ٤٤٦) .

(٩٧) وە بڕوانە: (الجوهر النقي: ٣ / ٣٢٠) وە السيوطي **لە:** (الحاوي: ١ / ٨١) **دەفەرموێت:** (إسناده حسن) .

(١٩)

قوربانی کردن

مەڕێکە (ئاژەڵێکە) سەر دەبڕدرێت لە دوای نوێژی جەژنی قوربان بۆ خۆ نزیك کردنەوە لە خوای گەورە کە دەفەرموویت:

﴿ قُلْ إِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لاَ شَرِيكَ لَهُ﴾

[الأنعام: ١٦٢].

واتە: ئەی محمد ﷺ بڵێ بەڕاستی نوێژ کردن و قوربانی کردن و ژیان و مردنی من تەنها بۆ پەروەردگاری جیهانیانە کە بەبێ هاوبەش و هاوەڵە . (نُسُك): لێرەدا بەمانای سەربڕین دێت بۆ نزیك بوونەوە لە خوای گەورە(٩٨) .

زانایان جیاوازییان هەیە لەسەر حوکمی قوربانی کردن ئایا واجبە یان سوننەت، ئەوەی ڕاست بێت لە بەڵگە جیاوازەکان ئەوەیە کە واجبە .

بەڵگەی ئەو کەسانەی کە دەڵێن واجبە:

یەکەم: لە (أبی هورەیرەوە) ﷺ فەرموویەتی: پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی:

(من كان له سعة ولم يضح فلا يقربَنَّ مصلانا) (٩٩).

واتە: هەر کەسێك توانای هەبێت و قوربانی نەکات با نزیك نوێژگەکەمان (مصلی) کەمان نەکەوێت.

شێوەی بەڵگە هێنانەوە لەم فەرموودەیە ئەوەیە کاتێك پێغەمبەرﷺ بەرهەڵستی کرد لەوەی کەسێك کە توانای قوربانی هەبێت و قوربانی نەکات بەوەی کەوا نزیك نوێژگەکەمان (مصلی) کەمان نەکەوێت و نەیات بۆ نوێژی جەژن، ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە واجبێکی واز لێ هێناوە، وەکو بڵێ سوودی نییە خۆ نزیك کردنەوە لە خوای گەورە لەگەڵ وازلێهێنانی ئەم واجبە.

دووەم: لە (جوندوبی کوڕی عبداللە بەجەلی) ەوەﷺ فەرمویەتی: پێغەمبەرم ﷺ بینی لەڕۆژی جەژنی قوربان دا فەرمووی:

(من ذبح قبل أن يصلي فليُعد مكانها أخرى، ومن لم يذبح فليذبح) (١٠٠).

واتە: هەر کەسێك قوربانی کردووە پێش ئەوەی نوێژی جەژن بکات با لە جیاتی ئەو قوربانییە قوربانییەکی تر بکات، وەئەوەشی نەیکردووە با بیکات.

فەرمانی پێغەمبەریشﷺ ئاشکرایە کەبۆ واجبە و هیچ فەرموودەیەکی تر نەهاتووە لەو واجبەوە فەرمانەکە بگۆڕێت بۆ سوننەت .

سێهەم: لە (میخنەفی کوڕی سولەیم) ەوەﷺ کەوا پێغەمبەرﷺ ی دیوە وتاری دەدا لە ڕۆژی عەرەفەداو فەرموویەتی:

(على أهل كل بيت في كل عام أضحية وعتيرة، أتدرون ما العتيرة؟ هذه التي يقول عنها الناس: رجبية).

---

(٩٨) **تەماشای**: (منهاج المسلم: ٣٥٥ – ٣٥٦) **بکە** .

(٩٩) (أحمد: ٣٢١/١) ، و(ابن ماجة: ٣١٢٣)، و(الدارقطني: ٤/ ٢٧٧) وسنده حسن .

(١٠٠) (البخاري: ٥٥٦٢)، و(مسلم: ١٩٦٠)، و(النسائي: ٧ /٢٢٤)، و(ابن ماجة: ٣١٥٢) .

واتە: لەسەر خەڵكی هەموو ماڵێك پێویستە لە هەموو ساڵێكدا قوربانییەك و عەتیرەیەك[١٠١] بكەن، ئایا ئەزانن عەتیرە چییە؟ ئەوەیە كەخەڵكی پێی دەڵێن (ڕەجەبیە)[١٠٢] .

ئەم فەرموودەیەش فەرمانی تیادایە بەواجب بوونی، بەڵام (عەتیرە) نەسخ بۆتەوە و ئیشی پێ ناكرێت، وەنەسخ بوونەوەی (عەتیرە) نابێتە هۆی نەسخ بوونەوەی قوربانی، بەڵكو قوربانی ماوەتەوە لەسەر بنچینەی خۆی.

(إبن الاثیر) فەرموویەتی: عەتیدە نەسخ بووەتەوە بەڵكو لەسەرەتای ئیسلام دا هەبووە و پاشان ئیشی پێ نەكراوە[١٠٣] بەڵام ئەوانەی پێچەوانەی ئەوەن كە قوربانی كردن واجبە گەورەترین شوبهەیان كە قوربانی كردن سوننەتە ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەرە ﷺ كە دەفەرمووێت:

(إذا دخل العشر، فأراد أحدكم أن يضحي فلا يمس من شعره، ولا من بشره شيئا)[١٠٤].

واتە: ئەگەر مانگ بووە دە ڕۆژ،[١٠٥] یەكێك لە ئێوە ویستی قوربانی بكات با دەست لە تووكەكەی (مووەكەی وپێستەكەی) نەدات.

دەڵێن[١٠٦]: ئەم فەرموودەیە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی قوربانی كردن واجب نییە چونكە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی:

(ئەگەر كەسێك ویستی لێ بێت) ئەگەر واجب بوایە ویستەكەی نەدەگەڕاندەوە بۆ ئەو كەسە .

(شیخ الاسلام) (إبن تیمیە) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) پاش ئەوەی ئەوە بەڕاست دادەنێت كە قوربانی كردن واجبە وەڵامی ئەم شوبهەیە دەداتەوەو دەفەرمووێت[١٠٧]:

ئەوانەی نەفی واجب بوونی قوربانی كردن دەكەن بەڵگەیان پێ نییە، پاڵپشت و كۆڵەگەیان تەنها ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەرە ﷺ كە دەفەرمووێت:

(هەر كەسێك ویستی قوربانی بكات ......) دەڵێن واجب پەیوەست ناكرێت بە ویستەوە ئەمە قسەیەكی كورتە، بەڕاستی واجب نادرێتە دەستی بەندەو بوترێت: ئەگەر ویستت لێ بوو ئەوا بیكە، بەڵكو واجب پەیوەست دەكرێت بەمەرجەوە بۆ ڕوونكردنەوەی حوكمێك لە حوكمەكان وەكو خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ .. ﴾ [المائدة : ٦] .

وایان داناوە: ئەگەر ویستان هەڵسن، وە وایان داناوە ئەگەر ویستت قورئان بخوێنیت پەنا بگرە بە خوا، دەست نوێژ واجبە، قورئان خوێندنیش لە نوێژدا واجبە، وەدەفەرمووێت:

---

(١٠١) أبو عبيد **لە** (غريب الحديث: ١/ ١٩٥) **دەفەرمووێت: قوربانییەك بووە لە ڕەجەبدا دەكرا، خەڵكی سەردەمی نەفامی خۆیان پێ نزیك دەكردەوە لە خوا، پاشان ئیسلام هات و بەو شێوەیەك مایەوەو، هەتا دوایی نەسخ كرایەوە ونەما .**

(١٠٢) (أحمد: ٤ /٢١٥)، و(ابن ماجة: ٣١٢٥)، و(أبو داود: ٢٧٨٨) وقواه الحافظ في: (الفتح: ١٠ / ٤) .

(١٠٣) (جامع الأصول: ٣ /٣١٧) **وە بڕوانە:** (الأدلة المطمئنة على ثبوت النسخ في الكتاب والسنة) (١٠٣ – ١٠٥) و (المغني: ٨ / ٦٥٠ ــ ٦٥١) .

(١٠٤) (مسلم: ١٩٧٧)، و(أبو داود: ٢٧٩١)، و(النسائي: ٧ / ٢١١ و ٢١٢) . و(البغوي: ١١٢٧) وابن ماجة: ٣١٤٩) و(البيهقي: ٩ / ٢٦٦) و(أحمد: ٦ / ٢٨٩) و (٦ / ٣٠١ و ٣١١) و(الحاكم: ٤ / ٢٢٠) و(الطحاوي في: شرح معاني الآثار: ٤/ ١٨١) **لەچەند ڕێگایەكەوە لە (أم سلمە) وە (ڕەزای خوای لێ بێت)** .

(١٠٥) **دە ڕۆژی سەرەتای مانگی (ذي الحجة) یە.**

(١٠٦) (المجموع: ٨ / ٣٠١) و(مغني المحتاج: ٤ / ٢٨٢) و(شرح السنة: ٤ / ٣٤٨) و(المحلى: ٨ / ٣) .

(١٠٧) (مجموع الفتاوى: ٢٣ / ١٦٢ – ١٦٤) .

[إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ، لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ] [التكوير: ٢٧] .

ویستنی (إستقامە) واجبە، پاشان (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرمووێت(١٠٨): هەروەها واجب نییە لەسەر هەموو کەسێ قوربانی بکات بەڵکو واجبە لەسەر ئەو کەسەی کە توانای هەبێت، ئەوەی دەیەوێت قوربانی بکات وەکو پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: هەر کەسێك دەیەوێت حەج بکات با پەلە بکات، چونکە لەوانەیە شت ون ببێت و پێویستی بێتە پێشەوە(١٠٩) وە حەجیش واجبە لەسەر کەسێك توانای هەبێت، وە دەفەرموێت: هەرکەسێك دەیەوێت قوربانی بکات وەکو ئەوە وایە دەفەرمووێت: هەرکەسێك دەیەوێت حەج بکات وە (ئیمامی العینی)(١١٠) وەڵامی ئەو بەڵگەیەی پێشتریان دەداتەوە و لە ڕوون کردنەوەی وتەی خاوەن (الهدایة)(١١١) کە دەفەرمووێت: مەبەست لە ویست وەکو گێڕدراوەتەوە (والله أعلم) بریتییە لە پێچەوانەی هەڵەو لێ تێکچون نەك هەڵبژاردن، (ئیمامی العینی) (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) دەفەرمووێت: واتە: مەبەست هەڵبژاردن نییە لە نێوان کردن و واز لێ هێنانی، وای لێ دێت، وەکو بڵێیت: ئەوەی نیەتی هەیە لە ئێوە قوربانی بکات .

ئەمەش بەڵگە نییە لەسەر ئەوەی کە واجب نەبێت وەکو دەفەرمووێت: ئەوەی دەیەوێت نوێژ بکات با دەست نوێژ بگرێت، وە دەفەرموێت ئەوەی ویستی جومعەی هەیە با غوسل دەربکات(١١٢) واتە: کەسێك نیەتی هەبێت نەك هەڵیبژێرێت، ئەمەیش هەمان شێوەیە وە بەڵگە هێنانەوەی ئەو کەسانەی کە دەڵێن قوربانی کردن واجب نییە بە قوربانی کردنی پێغەمبەر ﷺ لە جیاتی ئوممەتەکەی وەکو لە (سنن أبي داود ٢٨١٠) و (سنن الترمذي ١٥٧٤) و (مسند أحمد ٣ / ٣٥٦) **بەسەنەدێکی (صەحیح) لە (جابر)ەوە ؓ ئەمە بەڵگەیەکی تەواو و ڕاوستاو نییە، ئەم فەرموودەیە بۆ کەسێکە کە توانای نەبێت –بە کۆکردنەوەی هەموو بەڵگەکان– لە ئوممەتی پێغەمبەر ﷺ .**

وە هەر کەسێکیش توانای قوربانی کردنی نەبێت حوکمی واجب بوونی لەسەر لادەچێت لە بنچینەدا (والله أعلم) .

(٢٠)

حوکمەکانی قوربانی کردن

چەند حوکمێك هەیە پەیوەندی یان هەیە بە قوربانی کردنەوە، موسڵمان شایانی ئەوەیە بیانزانێت بۆ ئەوەی زانیاری هەبێت لە پەرستنەکەیدا وە لەسەر چاوڕۆشنایی بێت لە ئیشەکەیدا، کورتی دەکەمەوە بەم شێوەیە إن شاء الله:

---

(١٠٨) سەرچاوەی پێشوو

(١٠٩) (أحمد: ١/ ٢١٤ و٣٢٣ و ٣٥٥)، و(ابن ماجة: ٣٨٨٣) **وە سەنەدەکەی (حسن)ە، تەماشای:** (ارواء الغليل: ٤ / ١٦٨ ـــ ١٦٩) **بکە .**

(١١٠) (البناية في شرح الهداية: ٩ / ١٠٦ ـــ ١١٤) .

(١١١) هو كتاب (الهداية شرح البداية) في فقه الحنفية، وهو من الكتب السائرة في المذهب، كما في: (كشف الظنون: ٢/ ٢٠٣١- ٢٠٤٠) وهو من تـــصنيف الإمام علي بن أبي بكر المرغيناني المتوفى سنة(٥٩٣ هـــ) ترجمته في: (الفوائد البهية: ١٤١ للكنوي).

(١١٢) بەم لە فظە (مسلم: ٨٤٤) **ڕیوایەتی کردووە لە إبن عومەرەوەؓ، وە هەروەها لەوەوە ڕیوایەت کراوە بە لە فظێکی تر لەلای بوخاری بە ژمارە (٨٧٧) و (٨٩٤) و (٩١٩) .**

یەكـەم: پێغەمبـەر ﷺ قوربـانی دەكرد بە دوو بـەران، وە سـەریانی دەبڕی لـە پاش نوێژی جەژن، وە پێمانی ڕاگەیاندووە كەوا:

(من ذبح قبل الصلاة فليس من النسك في شيء،وإنما هو لحم قدمه لأهله)[١١٣].

واتە: هەر كەسێك پێش نوێژی جەژن ئاژەڵەكەی سەربڕێت ئەوا قوربانی نییە بەڵكو گۆشتێكە داوێتی بەماڵ و خێزانی .

دووەم: پێغەمبەر ﷺ فەرمانی بەهاوەڵانی دەكردﷺ با مەڕێك بێت كە ساڵێكی تەواو كردبێت، وە ئەگەر وشترێك بوو ئەوا با پێنج ساڵی تەواو كردبێت، وە ئەگەر مانگاو بزن بێت بوو با دوو ساڵی تەواو كردبێت چووبێتە ناو ساڵی سێیەمەوە[١١٤].

لە (موجاشعی كوڕی مەسعود)ەوە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ فەرموویەتی:

(إنَّ الجذع من الضأن يوفي ما يوفي منه الثني من المعز)[١١٥].

واتە: مەڕێك ساڵێكی تەواو كردبێت وەكو بزنێك وایە دوو ساڵی تەواو كردبێتواتە: لە خێرەكەیدا .

سێهەم: دروستە قوربانی كردنەكە دوا بخرێت بۆ ڕۆژی دووەم و سێیەم لە پاش جەژن، چونكە جێگر بووە لە پێغەمبەرەوە ﷺ كەوا فەرموویەتی:

(كل أيام التشريق ذبح)[١١٦].

واتە: هەموو ڕۆژەكانی (التشريق)[١١٧] قوربانییە .

(إبـن قـيم) دەفـەرمووێت: ئەمـە مەزهـەبی (احمـد و مالـك و أبـو حنيفەيـە) ﷺ (ئیمـامی ئەحمـەد) دەفەرمووێت: وەئەمە وتەی زیاتر لە كەسێكە لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ و (الأثرم) لە (إبن عمر و إبن عباس) ەوە ﷺ گێڕاوێتیەوە[١١٨].

چوارەم: لە ڕینماییەكانی پێغەمبەر ﷺ وایە كەوا: كەسێك ئەگەر بیەوێت قوربانی بكات و بچێتە ناو یەكەم ڕۆژ لە (دە) ڕۆژەكەی (ذي الحجة) هیچ لە تووك و پێستی ناكاتەوە، وە قەدەغە كردنی ئەم شتەش جێگیر بووە[١١٩] .

(ئیمامی النووي) لە (شرح مسلم: ١٣ /١٣٩) دەفەرمووێت:

مەبەست لە قەدەغە كردنەكە كردنی نینۆك و موو، قەدەغە كردنە لەكردنی نینۆك و شكاندنی یان بە هەر شێوازێكی تر بێت .

---

(١١٣) (البخاري: ٥٥٦٠) و (مسلم: ١٩٦١) عن البراء بن عازبﷺ .

(١١٤) **تەماشای:** زاد المعاد: ٢/ ٣١٧) **بكە** .

(١١٥) (صحيح الجامع: ١٥٩٢)، **وە بڕوانە: (سلسلة الاحاديث الصحيحة: ١/٨٧ — ٩٥)** .

(١١٦) (أحمد: ٤/ ٨) و(البيهقي: ٥/ ٢٩٥) و(ابن حبان: ٣٨٥٤)، و(ابن عدي في: الكامل: ١١١٨/٣)، وفيه انقطاع، وله شاهد عند ابن عدي في: (الكامل) عن أبي سعيد الخدريﷺ بسند فيه ضعيف، فالحديث حسن إن شاء الله، وانظر: (نصب الراية: ٦١/٣) .

(١١٧) (١١ ، ١٢ ، ١٣) ي **(ذي الحجة)، پێی دەوترێت (التشريق) چونكە گۆشتیان هەڵدەگرت لەبەر خۆر .**

(١١٨) (زاد المعاد: ٢/ ٢١٩) .

(١١٩) (مسلم: ١٩٧٧) و(أبو داود: ٢٧٩١) و(النسائي: ٧ / ٢١١ و ٢١٢) .

وە ڕێگرتن لە لابردنی مووەكە بەتاشین بێت یان كورت كردنەوە بێت یان هەڵكێشان بێت یان سوتاندنی بێت یان لادانی بە هەر ئامێرێكی تر بێت، وە ئایا مووی بن باڵ بێت یان سمێڵ بێت یان (عانە) بێت یان سەر بێت یان هەر موویەكی تری لاشە بێت .

(إبن قدامة) لە (المغني: ٩٦/١١) دا دەفەرمووێت: ئەگەر یەكێك لەمانەی كرد پاشان داوای لێخۆشبوونی لە خوای گەورە كرد هیچ فیدیەی لەسەر نییە بە تێكڕاو یەك دەنگی زانایان ئیتر بەعەمدی كردبێتی یان لە بیری چووبێتەوە، منیش دەڵێم: ئەمە ئاماژەیەكە لە (إبن قدامة) ەوە (ڕەحمەتی خوای لێ بێت) لەسەر حەرام كردنی ئەو شتانەی پێشوو، وە ڕێ لێ گرتنی بەیەكجاری، كە ئەمیش ئاشكرایە لە بنچینەی قەدەغە كردنی پێغەمبەر ﷺ .

پێنجەم: پێغەمبەر ﷺ ئاژەڵێكی هەڵ دەبژارد بۆ قوربانی كردن كە ساغ و سەلامەت بوایە لە هەموو كەم و كورتییەك وە بە باشی دادەنا، وە قەدەغەی دەكرد كەوا ئاژەڵی گوێ بڕاو یان شاخ شكاو[١٢٠] بكرێت بە قوربانی، وە فەرمانی كردووە تەماشای ساغی ئەو ئاژەڵە بكرێت كە دەكرێت بە قوربانی .

وە ئاژەڵێك چاوی كوێر بێت نەكرێت بە قوربانی، وەنابێت پێشەوەی یان پاشەوەی گوێی بڕا بێت، ئەمانە هەمووی قەدەغە كراوە كە بكرێت بە قوربانی[١٢١] .

بەڵام بەرانێك كە خەسێنرا بێت دروستە بكرێت بە قوربانی كە لە پێغەمبەرەوە ﷺ بەم شێوەیە هاتووە كە(أبو يعلى: ١٧٩٢) و (البيهقي: ٩/ ٢٦٨) بەسەندێك گێڕاویانەتەوە كە (الهيثمي) لە (مجمع الزوائد ٤ /٢٢) بە (حسن) ی داناوە .

شەشەم: پێغەمبەر ﷺ قوربانی دەكرد لە نوێژگەكەیدا(مصلى) كەیدا[١٢٢] .

حەوتەم: لە ڕێنماییەكانی پێغەمبەر ﷺ وابووە كەوا ئاژەڵێك دەكرێتە قوربانی لە جیاتی ئەو كەسە خۆی و خێزانی و منداڵەكانی، هەر چەندە ژمارەیان زۆر بێت، هەروەكو چۆن (عطاءی كوڕی یسار)[١٢٣] دەفەرمووێت:

پرسیارم كرد لە (أبو أيوب الأنصاري)رضي الله عنه : قوربانی كردن چۆن بووە لە كاتی پێغەمبەر ﷺ ؟

فەرمووی: پیاوێك ئاژەڵێكی دەكرد بە قوربانی بۆ خۆی و خێزانی و منداڵی، وە لێشیان دەخوارد[١٢٤] .

هەشتەم: سوننەتە (بسم الله وألله أكبر) بكرێت لەكاتی سەربڕیندا لە (أنس) ەوە رضي الله عنه جێگیر بووە كەوا پێغەمبەر ﷺ دوو بەرانی شاخدرای ڕەنگ سپی كە ڕەنگی ڕەشی تێدا بوو كردە قوربانی، بەدەستی خۆی سەری بڕی و(بسم الله و ألله أكبر) ی كرد پێی خستە سەر تەنیشتەكانی[١٢٥] .

---

(١٢٠) (رواه أحمد: ١/ ٨٣ و ١٢٧ و ١٢٩ و ١٥٠) و (أبو داود: ٢٨٠٥) و(الترمذي: ١٥٠٤) و (النسائي: ٧/ ٢١٧) و(ابن ماجة: ٣١٤٥) و(الحاكم: ٤/ ٢٢٤) عن علي رضي الله عنه بإسناد حسن.

(١٢١)(أبو داود: ٢٨٠٤)، و(الترمذي: ٤١٩٨)، و(ابن ماجة: ٣١٤٣) بإسناد حسن من حديث علي رضي الله عنه .

(١٢٢) (البخاري: ٥٥٥٢) و(النسائي: ٧ / ٢١٣) و(ابن ماجة: ٣١٦١) عن أبن عمر رضي الله عنه .

(١٢٣) لەساڵی (١٠٣ك) مردووە، ژیانی لە (تهذيب التهذيب، ٢ / ٢١٧) دا باسكراوە .

(١٢٤) (الترمذي: ١٥٠٥) و(مالك: ٢/ ٣٧) و(ابن ماجة: ٣١٤٧)، وإسناده حسن .

(١٢٥) (البخاري:(٥٥٥٨ و ٥٥٦٤ و ٥٥٦٥) و (مسلم: ١٩٦٦) .

نۆیەم: باشترین قوربانی ئەوەیە كە بەرانێكی نێری شاخداری سپی بێت كە ڕەشی تێكەڵ بوو بێت لەناوچەوان و پێیەكانی، ئەمە ئەو وەصفەیە كە پێغەمبەر ﷺ پێی خۆش بووە و قوربانی پێ كردووە(١٢٦).

دەیەم: واسوننەتە كە موسڵمان خۆی قوربانی خۆی سەر ببڕێت ئەگەر لە جیاتی خۆی یەكێكی تری دانا ئەوا دەبێت بەبێ شەرمەزاری .

یانزەهەم: سوننەتە ئەو ماڵەی كە قوربانی دەكەن خۆیان لێی بخۆن و لێی ببەخشن و بیكەن بەدیاری و خێری لێ بكەن، وە دروستە لێیشی هەڵبگرن، چونكە پێغەمبەری خودا ﷺ دەفەرمووێت:

(كلوا وادَّخروا وتصدقوا)(١٢٧).

واتە: لێی بخۆن و لێی هەڵبگرن و خێری لێ بكەن).

دوانزەهەم: بە حەوت كەس دەتوانن وشترێك بكەن بەقوربانی بە هاوبەشی بەهەمان شێوەش مانگایەكیش بە هاوبەشی حەوت كەس دەبێت . مسلم لە (صحیح) ەكەیدا (٣٥٠) لە (جابر) ەوە رضي الله عنه بۆمان دەگێڕێتەوە و دەفەرمووێت: لە (حودەیبیە) وشترێكمان بە هاوبەشی حەوت كەس دەكرد بە قوربانی و مانگایەكیش بە هاوبەشی حەوت كەس .

سیانزەهەم: قەساب كرێی سەربڕینەكەی لە قوربانییەكە پێ نادرێت، جێگیر بووە لە (ئیمامی عەلی) ەوە رضي الله عنه كە فەرموویەتی: پێغەمبەر ﷺ فەرمانی پێم كرد كە سەرپەرشتی وشترەكانی بكەم و گۆشت و پێست و جلەكەی لەسەری دانرابوو بكەم بەخێر، بەڵام كرێی قەسابەكە لە قوربانییەكە نەدەم، وە فەرمووی ئێمە لە هی خۆمان دەیدەینێ(١٢٨).

چواردەهەم: هەر كەسێك توانای قوربانی كردنی نەبێت لە موسڵمانان پاداشتی ئەو كەسانەی بۆ دەنوسرێت كە قوربانیان كردووە لە ئوممەتی محمد ﷺ چونكە پێغەمبەر ﷺ لەكاتی سەربڕینی یەكێك لەبەرانەكانی فەرمووی:

(اللهم هذا عني، وعمَّن لم يضحِّ من أمتي)(١٢٩).

واتە: خوایە ئەمە لە جیاتی خۆم و هەر كەسێك لە ئوممەتەكەم كە توانای قوربانی نەبێت .

پانزەهەم: (ابن قدامة) لە (المغني: ١١/ ٩٥) دا دەفەرمووێت: پێغەمبەر ﷺ و هەر چوار جێنیشینەكەی (الخلفاء الراشدين) رضي الله عنهم لە دوای خۆی قوربانیان كردووە ئەگەر بیانزانیبایە كەوا خێر باشترە لە قوربانی ئەوا دەیان كرد، چونكە پێشخستنی خێر لەسەر قوربانی دەبێتە هۆی وازهێنان لە سوننەتێك كە پێغەمبەر ﷺ دایناوە .

---

(١٢٦) (مسلم: ١٩٦٧) و (أبو داود: ٢٧٩٢) عن عائشة (رضي الله عنها) .

(١٢٧) (البخاري: ٥٥٦٩) و (مسلم: ١٩٧١) و(أبو داود: ٢٨١٢) عن عائشة (رضي الله عنها). وە ئەو قەدەغە كردنەی هاتووە لەسەر هەڵگرتنی گۆشت (منسوخ) ە تەماشای: فتح الباري: ١٠/ ٢٥ ــ ٢٦)، و(الإعتبار: ١٢٠-١٢٢) بكە .

(١٢٨) (مسلم: ٣١٧) و(أبو داود: ١٧٦٩) و(الدارمي: ٢/٧٤) و(ابن ماجة: ٣٠٩٩) .

(١٢٩) (سنن أبي داود: ٢٨١٠) و(سنن الترمذي: ١٥٧٤) و(مسند أحمد: ٣/ ٣٥٦) بالسند الصحيح عن جابر رضي الله عنه.

٢١- خراپەكارییەكانی جەژن

برای موسڵمانم -خوای گەورە من وتۆش شارەزا بكات- بزانە ئەو خۆشییەی كە لە جەژنەكاندا ڕوودەدات، وای كردووە لەزۆربەی خەڵك كەوا فەرمانەكانی دینیان و حوكمەكانی ئیسلامەكەیان لەبیر بچێتەوە یان لە بیر خۆیانی بەرنەوە بۆیە دەیانبینیت جۆرەها تاوان ئەنجام دەدەن و چەندەها خراپە دەكەن وادەزانن كە ئیشێكی باشیان كردووە !!.

ئەمانە هەمووی هانمیان دا كەوا ئەم بەشە بەسوودە زیاد بكەم لە نوسینی ئەم كتێبەدا كەوا شوێنەواری هەیە لە یاد كردنەوەی موسڵمانان لەوەی لە بیریان چووەوە وە ئاگاداریان دەكاتەوە لەوەی كە لێی بێ ئاگا بوونە .

وە هەندێ لەو خراپە كارییانە:

یەكەم: - خۆ ڕازاندنەوە بە تاشینی ڕیش، ئەمەش شتێكە كە زۆربەی خەڵكی لەسەرە وە تاشینی ڕیش لە ئایینی پیرۆزی ئیسلامدا حەرامە، وە زۆر فەرموودە ڕاستەكانی پێغەمبەرﷺ ئاماژەی بۆ دەكەن كە تیایاندا فەرمان دەكات بە هێشتنەوەی ئیتر یان پەیوەستی دەكات كەوا لێك چوونە (تشبه) بە هاوبەش بڕیاردەران كە ڕیش تاشین پیشەی ئەوانە، وە ئێمەی موسڵمان دەبێت پێچەوانەی ئەوان بین، یاخود پەیوەستی ناكات بەوەوە پاشان هێشتنەوەی ڕیش لە (فیترەتی) مرۆڤە كە دروست نییە بۆمان بیگۆڕین وە هێناوەی بەڵگە لەسەر حەرامی تاشینی ریش لە پەرتوكی هەر چوار مەزهەبەكە هاتووە بائەمە بزانرێت[١٣٠] .

دووەم: تەوقە كردنی پیاو لەگەڵ ئافرەتی نا مەحرەم و بیانی، ئەمەش هەموو خەڵكی گرتووەتەوە تەنها كەسانێك نەبن كە خوای گەورە ڕەحمی لێ یان كردووە و پاراستونی لەم ئیشە حەرامە، چونكە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: (لأن يطعن في رأس رجل بمخيط من حديد، خير له من أن يمس امرأة لا تحل له)[١٣١].واتە: ئەگەر دەرزی ئاسن لەسەر پیاوێك دابكوترێت باشترە بۆی لەوەی دەستی بەر دەستی ئافرەتێك بكەوێت كە بۆی حەڵاڵ نەبێت.

وە ئەم حەرام كردنە بەڵگەی لەسەرە لە پەرتوكی هەر چوار مەزهەبەكەدا وباسكراوە ئاگاداربە[١٣٢] .

سێیەم: لێكچوون بەكافران و ڕۆژئاواییان لە جل و بەرگ و گوێ گرتن لە مۆسیقا و جگە لەمانە لە خراپەكارییەكان، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: (من تشبه بقوم فهو منهم)[١٣٣].

واتە: هەر كەسێك لە هەر كۆمەڵێك بچێت ئەوا لەوانە.

---

(١٣٠) **تەماشای:** فتح الباري: ١٠ / ٣٥١) و(الإختيارات العلمية: ٦) و(المحلى: ٢/ ٢٢٠) و(غذاء الألباب ١/٣٧٦) **بكە، وەناميلكەيەكی كورتم نوسيوە وچەند جاريك چاپ كراوەتەوە-سوپاس بۆ خوا- بەناوی:** (حكم الدين في اللحية والتدخين) .

(١٣١) **(حديث صحيح)**، ينظر تخريجه بتوسع في: (جزء اتباع السنن، رقم: ١٥، للضياء المقدسي) بتحقيقي.

(١٣٢) **تەماشای:** (شرح النووي على مسلم: ١٠/١٣)، و(حاشية ابن عابدين: ٢٣٥/٥)، و(عارضة الأحوذي: ٩٥/٧)، و(أضواء البيان: ٦٠٣/٦) .

(١٣٣) (أحمد: ٢ / ٥٠ و ٩٢) عن ابن عمر رضي الله عنه وإسناده حسن .

هەروەها دەفەرموویت: (ليكونن من أمتي أقوام يستحلون الحرَ والحرير والخمر والمعازف، وليترلن أقوام الى جنب علم يروح عليهم بسارحة لهم، يأتيهم –يعني الفقير– لحاجة فيقولوا: ارجع إلينا غداً، فيُبَيِّتُهم الله، ويضع العلم، ويمسخ آخرين قردة وخنازير الى يوم القيامة)(١٣٤).

واتە: لەناو ئوممەتی من چەند كۆمەڵێك پەیدا دەبن كەوا زینا و ئاورێشم و مەی خواردنەوە و مۆسیقا حەڵاڵ دەكەن، وە چەند كۆمەڵێكی تر لە تەنیشت شاخێكی بەرز نیشتەجێ دەبن ڕانە ئاژەڵەكانیان بەتەنیشتیانە دەڕۆن، هەژار دێت بۆ لایان بۆ پێویستی، پێی دەڵێن: بڕۆ بەیانی وەرەوە بۆ لامان، خوای گەورە لەناویان دەبات و چیاكە دەڕوخێنێت بەسەریان دا وئەوانی تریش دەكات بە مەیمون و بەراز تا ڕۆژی قیامەت .

چوارەم: چوونە ژورەوە بۆ لای ئافرەت لەیەك ژووردا بەتەنها، چونكە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێت:

(إياكم والدخول على النساء) .**واتە: ئاگادارتان دەكەمەوە نەچنە لای ئافرەت بەتەنها، پیاوێك لەپشتیوانەكان (الأنصار) فەرمووی: ئەگەر خزمی مێردەكەی بێت ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەویش فەرمووی:** (الحمو الموت)(١٣٥). **واتە: (ئەمە مردنە).**

(الزمخشری) ووشەی (الحمو) مان بۆ شی دەكاتەوە و دەفەرمووێت: كۆیەكەی (أحماء) ە: كە بریتییە لە خزمی مێرد وەكو باوكی(١٣٦) وبرای و مامی وجگە لەوان .... وەكو دەفەرمووێت (الحمو الموت) مانای ئەوەیە كە خزمەكانی ئەو پەڕی خراپەو ئاشوبە دەیشوبهێنێ بە مردن، چونكە خراپترە لەكەسێكی نامۆ و غەریب لە دوورەوە كەوا ئەو ئەمینە و ڕێ نیشاندەرە، بەڵام كەسێكی بیانی لێی دەترسێت و چاودێری دەكرێت .

وە لەوانەیە دوعا كردن بێت لێی واتە: مردن لەوە وەكو پلەی خزم وایە كە دەچێتە لای ئافرەت ئەگەر ڕازی بێت بەو شتە(١٣٧) .

پێنجەم: خۆ ڕووت كردنەوەی ئافرەت و دەرچوونیان بۆ بازاڕو شوێنەكانی تر، كە ئەمیش حەرامە لەیاسای خوای گەورەدا، خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ﴾ [الأحزاب: ٣٣] .

واتە: خوای گەورە فەرمان دەكات بە ئافرەتانی باوەڕدار كەوا لەماڵەكانتاندا جێگیر بن و دەرمەچن، وەجوانی خۆتان دەرمەخەن وەكو چۆن لەسەردەمی نەفامیدا دەكرا بەوەی كە ئافرەت ئەو شوێنانەی دەربخات كە واجب بێت لەسەری دایان بپۆشێت، وە نوێژەكانتان بكەن و زەكات بدەن .

وە پێغەمبەریش ﷺ دەفەرمووێت:

(صنفان من أهل النار لم أرهما: ..... ونساء كاسيات عاريات مائلات، رؤسهن كأسنمة البخت المائلة، لايدخلن الجنة، ولايجدن ريحها، وإن ريحها لتوجد من مسيرة كذا وكذا).

واتە: دوو پۆل هەن كە ئەهلی دۆزەخن من نەیانم بینیوە: .... وە ئافرەتانێكی پۆشتەی ڕووت لادەرن لە گوێ ڕایەڵی كردنی فەرمانەكانی خوای گەورە و پاراستنی داوێنیان وبەلار ولەنجە بەرێگادا دەڕۆن وسەرەنجی پیاوان بەلای خۆیاندا ڕادەكێشن، سەریان وەكو بان پشتی وشتر خڕە قژەكانیان لەبان سەریان

---

(١٣٤) (البخاري: ٥٥٩٠) معلقا و وصله (أبو داود: ٤٠٣٩)، و(البيهقي: ٢٢١/١٠)، وغيرهما .

(١٣٥) (البخاري: ٥٢٣٢) و(مسلم: ٢١٧٢) عن عقبة بن عامر رضي الله عنه

(١٣٦) باوك جیا كراوەتەوە بەدەقی قورئانی پیرۆز، وە تەماشای: (المغني: ٥٧٠/٦) بكە .

(١٣٧) (الفائق في غريب الحديث: ١/ ٣١٨)، وانظر: (النهاية: ٤٤٨/١)، و(غريب الحديث: ٣٥١/٣)، و(شرح السنة: ٢٦،٢٧/٩) .

كۆدەكەنـەوە و چـاويان ناپـارێزن ئەمانـە ناچـنە بەهەشـتەوە و بـۆنی بەهەشـتيش ناكـەن، هەرچـەندەی بـۆنی بەهەشت دێت لە دووری ئەوەندە و ئەوەندەوە[١٣٨] .

شەشـەم: تايبـەت كردنـی ڕۆژی جـەژن بەسـەردانی كردنـی گۆڕسـتان، وە دابـەش كردنـی شـيرينی و خـواردن لەوێدا، وە دانيشتن لەسەر قەبرەكان، وە تێكەڵ بوونی ژن و پياو ئافرەتی ڕووت و گريان و هاواركردن لەسـەر مردووەكان و، جگە لەمانە لەو خراپانەی تر كە بە ئاشكرا دياره[١٣٩].

حەوتەم: ئيسراف كردن و دەست بڵاوييەكی زۆر كە هيچ سـوودێكی نييـە و هـيچ قازانجێكی نـیيـە، خـوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿وَلاَ تُسْرِفُواْ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ [الأنعام: ١٤١] و [الأعراف: ٣١] .

واتە: ئێوە زيادە مەسرەفی مەكەن، چونكە خوای گەورە ئەو كەسانەی خۆش ناوێت كەزيادە مەسرەفی دەكەن .

وە دەفەرمووێت: ﴿وَلاَ تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا، إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُواْ إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ﴾ [الإسراء: ٢٦، ٢٧] .

واتە: زيادە مەسرەفی مەكـەن، چونكە زيـادە مەسـرەفی لـە شـەيتانەوەيە، هـەر كەسـێك بيكـات ئـەوا گوێڕايـەڵی شەيتانی كردووە .

وەپێغەمبەريش ﷺ دەفەرمووێت:

(لا تزول قدما ابن آدم يوم القيامة من عند ربه حتى يُسأل عن.... وماله من أين اكتسبه وفيم أنفقه)[١٤٠].

دوو پـێی ئـادەميزاد نـاترازێن لـەڕۆژی قيامەتـدا لای خـوای گـەورە تاپرسـياری لێ نـەكرێت لـەبارەی .... وەپارەكەی چۆنی پەيدا كردووە و لەچيدا بەكاری هێناوە).

هەشتەم:- وازهێنانی زۆربەی خەڵكی لەنوێژكردن لـە مزگـەوتدا بـەبێ هـيچ هۆيـەكی شـەرعی، وەهەنـدێكی تـر تەنها نوێژی جەژن لەمزگەوتدا دەكەن، نوێژەكانی تر لە مزگەوت ناكەن، سوێند بەخوای گەورە ئەمە يەكێكە لەتەنگ و چەڵمە گەورەكان .

نۆيـەم: ڕۆيشتنی زۆربـەی خـەڵكی بەكۆمـەڵ بۆسـەر قەبرسـان پـاش ڕۆژ بوونـەوەی ڕۆژی جـەژن، وازدەهێـنن لەنوێژی جەژن، سەر لێ تێك چوون بە داهێنراوی تايبەت كردنی سەردانی قەبرسان لەڕۆژی جەژندا[١٤١] .

هەندێكيان شتی تريش زياد دەكـەن بـەوەی لق و چڵی دارخورما وداری تـر دادەنێن (لەسـەر گۆڕەكـان)، كە ئەمانە هەمووی لەسوننەتدا بێ بنچينەن[١٤٢] .

دەيەم: - بەزەيی و سۆز نەهاتنەوە لەگەڵ هەژاراندا ومنداڵی دەوڵەمەندەكان خۆشی وشادی خۆيان دەردەبڕن و خواردنی باش دەخۆن، ئەمانە هەمووی لەبەر چاوی هەژاران ومنداڵەكانياندا دەكەن، بە بێ هەست كردن بە سۆز و هاوكاری و لێپرسينەوە، لەگەڵ ئەوەی كە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێت:

(لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفسه)[١٤٣].

واتە: هيچ كەس لە ئێوە باوەڕی تەواو ناهێنن تا ئەوە بۆ خۆی پێی خۆشە بۆ براكەيشی پێی خۆش نەبێت .

---

(١٣٨) (مسلم: ٢١٢٨) و ٢٨٥٦) و ٥٢) و(أحمد: ٢ /٢٢٣ و ٣٥٦) عن أبي هريرةؓ .

(١٣٩) **تەماشای:** (أحكام الجنائز: ٢٥٨ ــ ٢٦٧) **بكە** .

(١٤٠) (الترمذي: (٢٦، ٢٧)، و(الخطيب في: تاريخه: ٤٤٠/١٢) عن ابن مسعودؓ، وفيه ضعف، ولكن له شواهد عن أبي برزة ؓ عند (الدارمي: ١٣١/١)، و(أبي نعيم في: الحلية: ٢٣٢/١٠) فالحديث حسن.

(١٤١) (المدخل: ٢٨٦/١)لابن حاج و(الإبداع: ص ١٣٥ لعلي محفوظ).

(١٤٢) **تەماشای:** (أحكام الجنائز: ص٢٥٤) و(معالم السنن: ٢٧/١)، وتعليق الشيخ أحمد شاكر على: (سنن الترمذي: ١٠٣/١) **بكە** .

(١٤٣) (البخاري: ١٣) و(مسلم: ٤٥) و(النسائي: ٨ / ١١٥) و(البغوي: ٣٤٧٤) وزادا: (من الخير) وإسناده صحيح .

پانزەهەم: ئەو داهێنراوانەی كەوا زۆربەی خەڵك دەیكەن خۆیان بە زانا دادەنێن بەناوی نزیك بوونەوە لە خوای گەورە لەگەڵ ئەوەی كە هیچ بنچینەیەكی نییە لە دینی خوای گەورە، گەلێك زۆرن[١٤٤]، من لێرەدا تەنها باسی یەك شتێكتان بۆ دەكەم، بۆ ئەوەی كتێبەكەم لەمەبەستی خۆی نەچێتە دەرەوە، ئەویش ئەوەیە كەوا زۆربەی ووتاربێژان و ئامۆژگاری كەران دەیڵێنەوە ئەویش خۆ نزك كردنەوەیە لە خوای گەورە بە زیندوكردنەوەی هەر دوو شەوی هەردوو جەژن، تەنها بەمەشەوە ڕاناوەستن بەڵكو ئەم شتە دەدەنە پاڵ پێغەمبەری خوا ﷺ كەفەرموویەتی: هەر كەسێك شەوی جەژنی ڕەمەزان و شەوی جەژنی قوربان زیندو بكاتەوە، ئەوا دڵی نامرێت لە ڕۆژێك دا هەموو دڵەكان دەمرن[١٤٥] .نابێت ئەمە بدرێتە پاڵ پێغەمبەری خوا ﷺ وە باشترین ڕێنمایی ڕێنمایی پێغەمبەرە ﷺ .

(٢٢)

كۆتایی

ئەمە دوا شتە كە خوای گەورە بۆمی ئاسان كردووە كە كۆی بكەمەوەو ڕێكی بخەم سەبارەت بە هەردوو جەژن و حوكمەكانیان و ئەوەی پەیوەندی پێیانەوە هەبێت لە (فقە) و شارەزا بوونیان، كەوا موسڵمانی نەخوێندەوار لێی بێ پێویست نییە چ جای قوتابی زانست، پێشكەشی دەكەم وەكو یادكردنەوەیەك بۆ موسڵمانان بەگشتی، هەتا پەرستنەكانیان ڕاست بكەنەوە و خۆ نزیك كردنەوەیان ڕێك ڕابگرن بە ڕاستی .

ترسان بێت لەخواو خۆشەویستی بێت بۆ خوا . ئەگەر هەڵەم كردبێت لەنەفس و شەیتانەوەیە، وە ئەگەر ڕاستم كردبێت تەنها لە خوای گەورەوەیە.

وآخر دعوانا أنِ الحمدُ لله رَبِّ العالمين

====================

ماڵپەڕی بەهەشت
www.ba8.org
لە دوعای خێر بێ بەشمان مەكەن

---

(١٤٤) بڕوانە هەندێكیان لە كتێبی: (أعياد الاسلام: ٥٨) بەشی (بدع العيدين) .

(١٤٥) حديث موضوع تەماشای: (سلسلة الاحاديث الضعيفة: ٥٢٠) و ٥٢١) بكە .